

Språk som rikedom

- en möjlighet för Fisksätra
- en utmaning för Nacka kommun

Lena Lundgren

Regionbibliotek
Stockholm

**Regionbibliotek
Stockholms
skriftserie 1**

Språk som rikedom

– en möjlighet för Fisksätra

– en utmaning för Nacka kommun

Lena Lundgren

Regionbibliotek Stockholm

Lena Lundgren
Språk som rikedom
– en möjlighet för Fisksätra
– en utmaning för Nacka kommun

Regionbibliotek Stockholms skriftserie 1

© Regionbibliotek Stockholm och Lena Lundgren 2008
ISBN 978-91-977490-0-8

Omslagsbild: Liten i världen – en utställning om mönster skapad av elever i årskurs 2-6 i
Lännboskolan, Fisksätra. Foto: Staffan Andersson
Layout Maria Rodrick Nordström
Tryckeri: Alfa Print

Skriften kan beställas från
Regionbibliotek Stockholm
Stockholms stadsbibliotek
www.regionbiblioteket.stockholm.se
e-post anja.andersson@kultur.stockholm.se
Tel. 08-50831278

Innehåll

Att se språk som rikedom - inte som problem	7
Fisksätra	9
Biblioteket	11
Förutsättningar	13
Språk som rikedom	16
Projektansökan	18
Första projektåret	19
Andra året	22
Tredje året	25
Marknadsföring	26
Resultat	28
Material och litteratur	28
Mål och resultat	30
Barnperspektiv och barnverksamhet	38
Språkpåsar	40
Abrahams Barns julkrubba	42
Samarbete med förskolor och skolor	43
Fisksätra bibliotek – nav för språkstöd	45
Projektledarens roll	47
Plan för det språkstödande arbetet	48
Resurser och centrala beslut	49
Lokal kultursamordnare	51
Fisksätra bibliotek – @rena för demokrati	53
Eldsjälar	58
Bibliotekets samhällsroll	63
Framtiden	65

Litteratur	68
Kommunala dokument	69
Artiklar om Fisksätra bibliotek (i urval)	70
Webbplatser	70

Att se språk som rikedom – inte som problem

Budskapen är motstridiga: Å ena sidan ökar internationaliseringen, många ungdomar studerar och arbetar utomlands, skaffar sig tidigt kontakter i andra länder och lär sig behärska ett eller flera nya språk. Barn växer upp i flerspråkiga miljöer, blir två- eller flerspråkiga och får en stor potential för vidare språkinläring. Å andra sidan ses två- och flerspråkighet i debatten, och i skolan, ofta som ett problem. Modersmålsundervisningen fungerar dåligt i många kommuner. Flerspråkiga barn kan ha svårt att få tillräckligt stora och fullständiga ordförråd på sina olika språk och att uttrycka sig korrekt och nyanserat skriftligt.

Vad händer om man bestämmer sig för att alltid se kunskaper i språk som en tillgång både för individen och samhället? Hur skulle man kunna arbeta för att stödja barnens språk, stärka deras självförtroende och hjälpa dem att se på sina egna språk-kunskaper inte som en frånvaro eller en brist utan som en resurs och en rikedom?

På biblioteket i Fisksätra har under åren 2004 – 2007 pågått ett projekt kallat Språk som rikedom. Projektet har bedrivits med ekonomiskt bidrag från Kulturrådet. Bidrag har också lämnats av Stiftelsen framtidens kultur och Stockholms läns landstings kulturnämnd för vissa insatser. Fisksätra är en kommun del i Nacka kommun, där det talas många språk och detta har alltid präglat biblioteket och dess verksamhet. Som andra bibliotek i liknande områden erbjuder man böcker, tidningar och tidskrifter på många språk och en bred programverksamhet med inslag från olika länder och kulturer. Statistiken visar att invånare med ursprung i andra länder oftare besöker biblioteken än genomsnittssvensken och så är det även i Fisksätra. De använder flitigt bibliotekets lokaler, studerar och söker information. I Nacka är dessutom invånarna beroende av att använda dator för viss samhällsservice och där har biblioteken fått en viktig uppgift för de människor som inte har dator hemma. De behöver tillgång till dator men också hjälp att använda den.

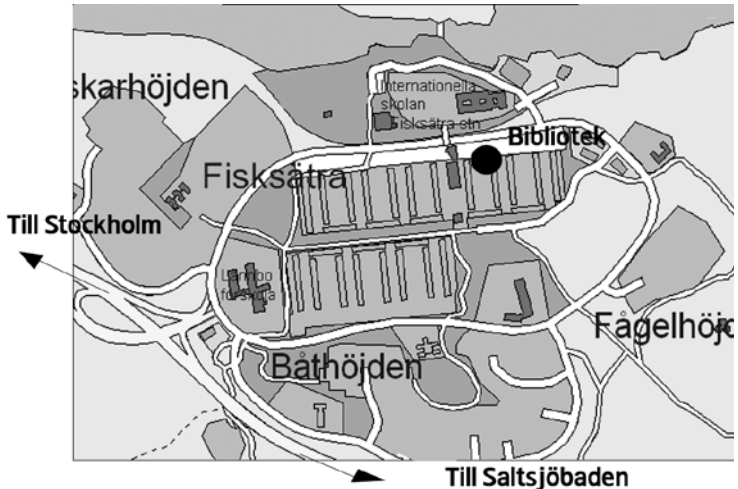
Projektet Språk som rikedom har inneburit att ytterligare en uppgift har lagts till: uppgiften som ett lokalt centrum för ett språkstödande arbete inom flera samhällsområden och som motor i ett aktivt kontaktskapande med ett öppet och uppsökande förhållningssätt.

Denna skrift är en rapport från projektet. Som extern utvärderare har jag följt projektet utan att delta i det. Det innehåller, förutom själva projektaktiviteterna, flera intressanta inslag som bör beskrivas. Jag har försökt att särskilt lyfta fram dessa delar, eftersom litteraturen om biblioteksverksamhet i bostadsområden med stor andel invånare med ursprung i andra länder är sparsam. Det är nödvändigt att förmedla alla erfarenheter som kan hjälpa och stödja de lokala biblioteken så att de blir aktiva samarbetspartner i närsamhället.

Jag tackar bibliotekspersonalen i Fisksätra och andra som har bidragit med samtal och annat material som jag har använt som underlag för denna rapport. Jag vill särskilt tacka Barbro Bolonassos som har gett mig möjlighet att följa detta projekt i alla dess toppar och vågdalar. Mina arbetskamrater vid Regionbibliotek Stockholm har läst rapporten och bidragit med värdefulla synpunkter.

Lena Lundgren

skärmdump från karta över Fisksätra centrum på Nacka kommuns hemsida: www.nacka.se

© Lantmäteriverket Gävle 2008. Medgivande I 2008/1499

Fisksätra

Ca 7 100 invånare bor i Fisksätra, ett område i Nacka kommun som ligger naturskönt vid en havsvik och som huvudsakligen byggdes ut under 1970-talet. Den centrala bebyggelsen består av hyresrätter i långa fem- och sexvåningshus belägna längs en axel i öst-västlig riktning. Runt om finns radhusområden. Intill Saltsjöbanans station ligger ett litet inomhuscentrum med bibliotek och ett sparsamt kommersiellt utbud. Vid torget på andra sidan biblioteket ligger Svenska kyrkan. I Fisksätra finns en kommunal grundskola, Internationella skolan i Nacka, och en fristående grundskola, Lännboskolan. Många barn går i skolor i andra delar av kommunen eller i andra kommuner. Det finns fem förskolor, en öppen förskola och en fritidsgård.

Här finns en hög andel människor med ursprung i andra länder, ca 62 %, och ett 80-tal nationaliteter och ca 50 språk är representerade i området.

40 % av invånarna är muslimer och 40 % tillhör Svenska kyrkan. Ca 60 % av de boende tjänar mindre än 200 000 kr om året och arbetslösheten och ohälsotoalet är hög-re än genomsnittet. De vanligaste språken är svenska, spanska, arabiska, ryska och somali.

Som i andra liknande områden finns i Fisksätra många engagerade och kraftfulla människor, både bland dem som bor här och dem som arbetar här. Imamen Awad Olwan och biskop emeritus Bengt Wadensjö spelar en viktig roll. De har ett väl fungerande samarbete och driver en unik religiös dialog mellan kyrkorna. De håller exempelvis gemensamma andakter. Föreningar som Rädda Barnen, Röda Korset, Fisksätra Kulturförening, Folkets Hus-föreningen och Kvinnoföreningen Rosen är aktiva. Stena Fastigheter är den dominerande fastighetsägaren och som sådan ovanligt intresserad av områdets utveckling. Många projekt har startats i Fisksätra för att bidra till att förbättra människors situation och förändra bilden av området som ett problemområde men när de har avslutats har de inte fått någon fortsättning och mycket arbete och engagemang har runnit ut i sanden.

I det lokala kulturpolitiska programmet för Fisksätra, som tagits fram på initiativ av biblioteket i samarbete med journalisten Amelie Tham och med stöd av Stiftelsen framtidens kultur, formuleras ett förslag till ett kulturpolitiskt uppdrag:

Barn, unga och vuxna i Fisksätra är delar av en global, politisk, ekonomisk och kulturell historia. Den historien är Fisksättras särskilda kulturarv och grunden för samhällets utveckling.

Många av Fisksättras invånare kämpar med problem som arbetslöshet och låga inkomster. Många lever i det svenska samhällets marginaler. Deltagandet i politiska val är lågt. Därför är lokal kultur och lokalpolitik särskilt viktiga i ett samhälle som Fisksätra.

Den lokala kulturen ska ge frirum för fisksätraborna att skapa och uppleva inom olika konstarter och olika medier. Kulturen för Fisksättras barn och

ungdomar prioriteras. Den lokala politiken handlar om delaktighet och inflytande över vardagslivet i Fisksätra.

I växelspelen mellan kultur och politik uppstår konkreta former för medborgarskap – yttrandefrihet, utveckling och gestaltning av idéer och arbete med förändring av Fisksätra.

Biblioteket

Biblioteket har ett bra läge mitt i centrum. Det har länge fungerat som ett lokalt informationscentrum och ett nav för olika slag av kulturverksamhet, men de lokalmässiga förutsättningarna har varit dåliga. Biblioteket var tidigare trångt och ganska mörkt. Arbetsmiljön har också varit ett stort problem. En ombyggnad hade varit planerad sedan länge men skjutits upp gång på gång. Sommaren 2006 renoverades biblioteket och en utökning och omDispositionering av lokalerna resulterade i ett ljus och överskådligt bibliotek med förutsättningar för många slag av verksamhet. Personalen består av tre bibliotekarier och tre assistenter. Barbro Bolonassos är bibliotekschef.

Biblioteken i Nacka fick efter den biblioteksutredning som Nacka kommun gjorde 2005 i uppdrag att utarbeta en profil. Fisksätra bibliotek har utifrån förslaget till kulturpolitiskt program valt att profilera sig som en ”arena för demokrati” eller ”@rena för demokrati”, som man också skriver det. ”Biblioteket vill vara en aktiv resurs i samhällsbyggandet, genom att förmedla information via böcker och andra media, utställningar och program inom områdena språk, samhällsorientering och hälsa och friskvård.” (Citat från hemsidan). Detta är en formalisering men också en fördjupning av inriktningen på det arbete som sedan tidigare har bedrivits på Fisksätra bibliotek efter en idé från Sydafrika. Vid ett studiebesök i Sydafrika i slutet av 1990-talet besökte Barbro Bolonassos bl.a. ett Resource Center, en välutrustad institution som bistår besökarna i vardagliga frågor och gör det möjligt för de aktiva att arrangera sociala och kulturella aktiviteter för alla invånare. Det var uppenbart att det var en modell som skulle passa i Fisksätra.

Förutsättningar

Nacka kommun ligger sydost om Stockholm och har ca 83 000 invånare. Nacka har som politisk inriktning en stark målstyrning i den kommunala verksamheten, invånarnas valfrihet som en huvudprincip för den kommunala servicen och hård ekonomisk kontroll. Kommundelarna har mycket olika karaktär och var tidigare självständiga när det gällde att utforma verksamheten inom de ramar som kommunledningen gav. Varje kommundel har haft en områdesstyrelse men dessa avskaffades 2006. Kommunen har borgerlig majoritet.

Biblioteken i Nacka kommun styrs, som övrig kommunal verksamhet, av målformuleringar i visionen *Öppenhet och mångfald*, som antogs av kommunfullmäktige 2001. Den innehåller allmänna, övergripande, långsiktiga mål utan specificeringar för olika verksamhetsområden.

Målen för biblioteken finns i *Biblioteksplan Nacka kommun*:

- Samtliga nackabor ska ha tillgång till biblioteksverksamhet.
- Folkbiblioteken ska:
  - ägna särskild uppmärksamhet åt barn och ungdomar och deras individuella behov av biblioteksverksamhet på fritiden,
  - samarbeta med förskolor, skolor och skolbibliotek i detta arbete,
  - ägna särskild uppmärksamhet åt äldre, funktionshindrade, invandrare och personer med svenska som andraspråk.
- De olika biblioteken ska ta hänsyn till framtida behov och i nära samarbete med medborgare utvecklas till att bli profilerade enheter utifrån de lokala behoven i respektive geografiska område.
- Utöver profilen ska alla bibliotek ha en basverksamhet.
- Folkbiblioteken ska erbjuda mobila lösningar.

I *Kulturpolitisk programförklaring för Nacka kommun* nämns också barn och unga (utdrag):

Kulturen har stor betydelse för den personliga utvecklingen

Därför ska

- Kulturen för barn och unga prioriteras som en investering i livskvalitet för kommande generationer och som en grund för ett meningsfullt liv

Kulturen är en drivkraft i samhällsutvecklingen

Därför ska

- Kulturpolitiken inriktas på barns och ungdomars förmåga att uttrycka sig via film och media, ord, bild och form, teater, dans och musik

Konkurrens och kundval är viktiga inslag i styrningen av Nacka kommuns verksamhet. Genom ett checksystem för vissa typer av service ska invånarna välja exempelvis barnomsorg, vuxenutbildning och hemtjänst. En stor del av denna verksamhet sköts av privata företag. Kommunledningen uppmuntrar till samarbete över traditionella verksamhetsgränser och med andra aktörer, men arbetar också med en sträng beställar- och utförarmodell, där det kan vara svårt att få utrymme för metodutveckling.

För planeringsperioden 2008 – 2010 har mål- och resultatstyrning genomförts fullt ut. Nämnder och verksamheter har arbetat med att ta fram strategiska mål och nyckeltal. För bibliotekens del har detta inneburit att följande nyckeltal har fastställts:

- antal öppettimmar
- antal lån och
- antal besökare.

Nyckeltalen är direkt relaterade till de resurser som tilldelas biblioteken. Systemet kallas ”Kulturlyftet” och innebär bl.a. att biblioteken inför varje år skriver ett avtal med Kulturnämnden genom kultur- och utbildningsdirektören. I det åtar sig biblioteket att uppnå ett visst antal lån och besökare och att hålla öppet ett visst antal timmar. Varje enhet (timma, lån, besök) är prissatt och biblioteket tilldelas ett anslag utifrån åtagandet. Under året ska sedan verksamheten bedrivas i enlighet med avtalet. Avstämning sker efter avräkning. 2007 resulterade detta i att Fisksätra bibliotek förlorade en heltidstjänst. För 2008 (år 2) fastställdes samma anslag som år 1, 2007. I kommunen finns det fem bibliotek utöver Fisksätra:

Avslutningsfest på öppna förskolan i samarbete med biblioteket. Foto: Fisksätra bibliotek

Forum Nacka, Orminge, Saltsjöbaden, Älta och Dieselverkstaden. Det sistnämnda drivs på entreprenad av ett personalkooperativ. Ytterligare ett bibliotek planeras för den nya stadsdelen Kvarnholmen. Två bemannade högstadie- och gymnasiebibliotek och en Mediacentral finns f.n. Under 2008 ska skolbibliotekssituationen utredas på nytt.

Språk som rikedom

I Fisksätra har det genom åren bedrivits flera olika samarbetsprojekt, som har handlat om att underlätta för familjer och barn med ursprung i andra länder att lära sig svenska och komma in i det svenska samhället. Ett var det s.k. Nacka språkprojekt, som efter en holländsk modell bedrev språkstödande arbete för kurdiska, somaliska och afghanska familjer med hjälp av språkkunnig personal. Ett informellt samarbete har sedan många år också funnits mellan olika aktörer som biblioteket, Kultur Nacka, flyktingmottagningen, Röda Korset, Rädda Barnen, ABF, Studieförbundet, Nacka kyrka, Nacka Kulturförening, Forum Fisksätra (lokal samverkan), Öppna förskolan, förskolan och skolan. Erfarenheterna från de olika projekten och samarbetsinitiativen har visat att det behövs ett mera formaliserat samarbete, som kan fungera långsiktigt och inte vara beroende av externa satsningar och projektmedel. Redan 1997 bjöds bibliotekarien i Brämhults kommun del i Borås Margot Johansson på bibliotekets initiativ in till ett möte på Öppna förskolan. Under 2001 och 2002 formulerade en grupp av engagerade personer, ”Relationsbygggruppen”, preliminära riktlinjer för ett arbete med förstärkt språk- och kulturstöd i Fisksätra. Ett visst bidrag för arbetet beviljades av områdesnämnden. Rädda Barnen arrangerade också 2001 fortbildning med experten på tvåspråkighet fil.dr. Monica Axelsson och läraren och språkforskaren Kristina Rodell Olgac.

Under 2002 gav Svenska kommunförbundet ut skriften *Kultur som redskap för språkutveckling*. I den redogjorde Tua Stenström, handläggare på Kulturrådet, för hur man i Brämhult i Borås samarbetade för att stärka språket hos barnen. En utökad kulturverksamhet var både det medel och den metod flyktingbibliotekarien, öppna förskolan, förskolan, skolan, kulturskolan och biblioteket tillsammans använde för att ta tillvara möjligheterna i den kulturella och språkliga mångfalden. Ett konkret och praktiskt inriktat språkutvecklingsprogram för barn 0 – 5 år antogs 2001. Det ”salutogena förhållningssättet”, en term från sociologin och folkhälsoområdet

som innebär att man intresserar sig för och utvecklar de positiva mekanismerna i stället för att fokusera på problemen, har arbetsgruppen i Nacka beskrivit som en ”aha-upplevelse”. Det visade på ett nytt, mera konstruktivt förhållningssätt och möjligheten att bedriva ett långsiktigt arbete.

En idé som Relationsbyggegruppen hade var att starta en gemensam fortbildning i ”kulturkompetens” för alla intresserade och en arbetsgrupp bildades. Under projektets första år åkte arbetsgruppen till Gårdsten i Angered, en stadsdel i Göteborg. Med hjälp av s.k. ”Blommanpengar” och bidrag från storstadssatsningen hade man där byggt upp en bred verksamhet med inriktning på

- sysselsättning, försörjningsstöd, vuxenutbildning
- språkutveckling och skolresultat
- lokalt utvecklingsarbete utifrån ledorden demokratisk delaktighet, trygghet och trivsel samt förbättrad folkhälsa.

Reserapporten vittnar om att besöket i Gårdsten blev en viktig inspirationskälla för deltagarna. Särskilt imponerande var de goda resultaten av språkutvecklingsprogrammet, där målsättningen var en aktiv flerspråkighet, hög språklig medvetenhet i allt pedagogiskt arbete med fortbildning och handledning samt ett genomfört interkulturellt perspektiv.

En annan inspirationskälla var *Frirum til integration – en undersøgelse af de etniske minoriteters brug af bibliotekerne*, en rapport utgiven av Århus Kommunes Biblioteker 2003. I den redovisas en intervjuundersökning av hur biblioteken i Århus och Odense används av ”de etniska minoriteterna”. Den gav många impulser. Skolverkets kartläggning av modersmålsundervisningen *Flera språk – fler möjligheter – utveckling av modersmålsstödet och modersmålsundervisningen* tillhandahöll ett användbart faktaunderlag. Arbetsgruppen deltog också i en föreläsning av Ingela Olsson, tidigare chef för Invandrarbyrån i Helsingborg kring ämnet ”Barnuppfostran i olika kulturer”.

Projektansökan

Ett missnöje med bristen på förebyggande arbete, en stark drivkraft hos några personer att förändra situationen och arbeta framåt, kunskaper om åtgärder och erfarenheter från liknande bostadsområden, en stor dos inspiration från engagerade människor samt kartläggningar och fakta var det som satte igång projektet Språk som rikedom. Arbetsgruppen formulerade en ansökan om bidrag för ett treårigt projekt till Kulturrådet hösten 2003.

Målet med projektet är en kommun som ser språk som en tillgång för individen och samhället, en kommun där

- personal genom fördjupad kunskap och samverkan garanterar barnen en god språkmiljö
- föräldrarna känner tilltro till sin unika förmåga att förmedla modersmålet
- modersmål (ibland svenska), svenska och minst ett främmande språk ingår
- litteratur och då särskilt tvåspråkiga barnböcker används i språkträningen
- konst, musik, dans, drama, ger tillgång till flera språk
- bearbetning av trauma genom bildterapi erbjuds vid behov.

I ansökan listas en rad metoder som i huvudsak inriktas på gemensam fortbildning, inköp och testning av olika slags språk-utvecklande material, samarbete med föräldrar och fritids- och lovaktiviteter för barn och ungdomar.

Som förväntat resultat anges att

- personalen ska gemensamt ha utvecklat kunskap kring flerspråkighet, mål, metoder, material
- en plan för språkutvecklingsarbetet inom området ska ha förankrats såväl politiskt som pedagogiskt
- föräldrar och barn ska känna trygghet och vara stolta över sin flerspråkighet
- material ska ha testats eller förslag förmedlats till ny utgivning eller översättning
- kommunikation och metod ska ytterligare ha utvecklats så att föräldrarna känner stöd i sin roll som barnets första språkliga kontakt.

Bidrag beviljades och projektet startade 2004. En arbetsgrupp bildades med ett varierande antal medlemmar, vilket har berott på att flera personer har slutat och bytt arbete. Marianne Edenberg, projektledare för Nacka språkprojekt, fungerade inledningsvis som projektsamordnare. En styr/referensgrupp med chefsrepresentanter för socialtjänsten, skolan och ”kulturen” inbjöds till möten men utan gemensamt, politiskt förankrat mål fanns inte motivation och/eller tid för regelbundet deltagande.

I följande redovisning ges bara exempel på alla de aktiviteter som har genomförts. Några verksamheter som har riktat sig till barn har fått ett särskilt avsnitt.

Första projektåret

Projektarbetet startade längs flera spår. Arbetsgruppen reste till London för att inspireras av olika projekt och lära känna varand-ras professioner. Bokförlaget Mantra besöktes också. Förlaget ger ut tvåspråkiga böcker på engelska och ett annat språk och mycket annat språkstimulerande material. På initiativ av Karin Sohlgren på Rinkeby bibliotek hade ett par titlar getts ut där den engelska texten översatts till svenska. Dessa hade uppskattats och nu ville arbetsgruppen undersöka om förlaget kunde ge ut flera böcker med svensk text. Böcker köptes också från andra förlag. Flera studiebesök gjordes, bl.a. på Cocoon House, en rådgivningsbyrå för somalier och andra afrikaner, och på biblioteket och kulturhuset Clocktower i Croydon, med ett lokalt museum med multimedier och interaktivitet. På det viset fungerade resan både som fortbildning, sammansvetsning av arbetsgruppen och en orientering inför själva projektarbetet.

Barnaktiviteter planerades för sport-, påsk- och sommarloven. Under sommaren genomfördes ett treveckors dagläger för flyktningbarn, med inslag av cirkusskola och skrivarkurs. Bibliotekarierna deltog med sagoberättande. En studiedag förbereddes för alla anställda inom förskolan, skolan, socialtjänsten, biblioteket och andra berörda men det var problem med att få alla de olika verksamheterna att samordna sin fortbild-

ning. Projektet förankrades inom kommunen på olika sätt, bl.a. genom att medlemmarna deltog i ett idéseminarium, där det var stor enighet om behovet av en familjecentral och ett Folkets Hus i Fisksätra.

Under hösten fortsatte lovaktiviteterna, som blev mycket populära bland barnen. Biblioteket började köpa böcker till s.k. språkpåsar med böcker på andra språk för utlåning till förskolorna. Kontakt togs med Södertälje, där förskollärarna Pelle Norlin och Nursel Awrohum i samarbete med biblioteket läste in sagor på suryoyo på cd-rom och man diskuterade möjligheterna att göra något liknande i Fisksätra. Projektet marknadsfördes med hjälp av affischer på skolorna och ett enkelt informationsblad. Barnbibliotekarien Pia Ericson hade gått Stiftelsen Abrahams Barns ”krubbkurs”, för att tillsammans med kyrkorna kunna använda en julkrubba som ett pedagogiskt redskap för att tala om likheter och olikheter mellan olika religioner. Pia Ericson deltog även i en resa till Egypten. Visningar av julkrubban för barn har ordnats i Fisksätra bibliotek i flera år och en föreläsning om Abrahams Barn ordnades nu för områdets pedagoger. Skolan beslutade att avsätta en dag för gemensam fortbildning. Samarbetet med Rinkeby bibliotek och bokförlaget Mantra fortsatte och ytterligare några böcker översattes till svenska. Barbro Bolonassos skrev till kommunledningen angående nödvändigheten av ett samlat språkstödsarbete i Fisksätra.

Behovet av ett lokalt uppdrag för språkstödsarbetet med klara mål och en samordnare blev uppenbart. Vem kunde annars styra den brokiga skaran av samarbetspartner runt det gemensamma språkstödjande arbetet? De kommunala förskolorna visade ännu inte något stort intresse för att delta i fortbildningen. Detta berodde kanske på att de hade sin egen planering men det blev ett problem i samarbetet. Skolorna i området fick stora ekonomiska nedskärningar. En skola lades ner helt och gymnasiedelen på Internationella skolan flyttades till Saltsjöbadens Samskola. Dessa händelser skapade akut behov av andra typer av stöd till elever, föräldrar och pedagoger än språkstöd.

Barnens vårsalong. Foto: Fisksätra bibliotek

Det treåriga Kommunikationsprojektet startade med bidrag från Allmänna arvsfonden. Syftet med detta projekt, som drevs parallellt med Språk som rikedom, var att utveckla kommunikationen mellan skolorna och förskolorna och familjerna i Fisksätra och därmed åstadkomma en förbättrad språkutveckling, tryggare skolmiljö och förbättrad social miljö. Projektet har bl.a. genomfört studiecirkelar för föräldrar utifrån studiematerialet *Barnen i våra hjärtan* ledda av modersmåls lärare och svenska handledare. Man har ordnat sommarskola, erbjudit studiestöd för elever i skolan och på deras fritid och stött modersmåls lärarna i deras arbete. De två projektledarna Helena Steen, lärare på Internationella skolan i Nacka, och Brita Isoz från Rädda Barnen, har enligt den utomstående utvärderaren Marianne Enge Schwartz genom sina kunskaper och sitt engagemang betytt mycket som samarbetspartner till Språk som rikedom, liksom för andra insatser.

Projektet fortskred enligt planerna men det dök också hela tiden upp hinder. Det blev av olika anledningar svårt att rekrytera en lämplig person till den nödvändiga projektledartjänsten. Det gjorde bl.a. att arbetet med språkpassarna fördröjdes. Det planerade utbyggnaden av biblioteket

sköts återigen upp. Det var svårt att få någon svensk samarbetspartner att engagera sig i utgivningen av mantraböckerna. Kontakt togs med En bok för alla, bokförlaget Tranan, Kulturrådet, Mångkulturellt centrum och bokhandeln Bokspindeln men utan resultat. Till slut gavs några titlar ut av biblioteket i Rinkeby men detta var bara en tillfällig lösning. Barbro Bolonassos och Karin Sohlgren från Rinkeby bibliotek deltog också i ett möte med representanter för den mångspråkiga biblioteksservicen i Köpenhamn och Oslo. Man diskuterade dels samarbete kring utgivningen av mantraböckerna, dels förutsättningarna för en gemensam produktion av en utställning utifrån en av böckerna.

Andra året

Den 25 februari genomfördes så äntligen den gemensamma fortbildningsdagen som samlade ca 120 personer från BVC, förskolan, skolan, fritidsverksamheten, socialtjänsten, kyrkan, Kommunikationsprojektet, modersmåslärarna och biblioteket/ ”kulturen”. Kommunens kultur- och utbildningsdirektör Lena Dahlstedt inledde. Eva Eckerbrandt från Gårdsten berättade mycket engagerat om arbetet i Gårdstensprojektet och hennes föreläsning varvades med gruppdiskussioner om frågor som Vilka är problemen? Vad behöver vi utveckla? Vad kan vi göra tillsammans?

Eva Eckerbrandts föreläsning ryckte med åhörarna och gruppdiskussionerna tvärs över kompetens- och verksamhetsgränser blev livliga. Initiativet med den gemensamma studiedagen lov-ordades. Bland de problem som grupperna identifierade var Fisksättras låga status, många flyttar ifrån området så fort de får möjlighet. Samarbete försvåras genom att vissa verksamheter, t.ex. skolorna, ska konkurrera med varandra om ”kunderna”. Man har bra kontakt med barnen men dålig med föräldrarna.

Men grupperna såg också lösningar: Att stärka Fisksättras identitet är viktigt, det kan alla hjälpas åt med. Fester med mat är populära och kontaktskapande. Politikerna måste göras uppmärksamma på vilka conse-

kvenser konkurrenskravet innebär och det måste tonas ner. Gemensam fortbildning och gemensam grundsyn skulle förbättra samarbetet mellan verksamheterna. En familjecentral skulle behövas. De goda erfarenheterna från cirkelmaterialet *Barnen i våra hjärtan* måste spridas. Mer och bättre modernmålsundervisning behövs. Samarbetet med föreningarna kan utvecklas. Men först och sist: Det behövs en kommunal projektledare eller samordnare för att få fart på det förstärkta språkstödet i Fisksätra! En arbetsgrupp tillsattes tills vidare med representanter för olika verksamheter.

Projektarbetet fortsatte. Barnbibliotekarien tog nya kontakter med Öppna förskolan för att bygga upp ett regelbundet samarbete kring föräldragrupper. Bibliotekarie Gunilla Croon anställdes för projekt pengar och tog upp arbetet med språkåsar. Biblioteket blev ombud för En bok för alla för att kunna sälja billiga barnböcker, eftersom det inte finns någon bok- eller pappershandel i Fisksätra. Lovaktiviteterna fortsatte i samarbete med Fisksätra Kulturförening. Ett landstingsprojekt för barns och ungas deltagande i kulturlivet kallat "Vanten" gjorde det möjligt att låta barn och unga pröva på att vara värdar och aktiva på många sätt. Säker surf eller "Zeke Surf" tillkom efter en fortbildningsdag anordnad av Rädda Barnen kring barns internetanvändning. Behovet av att utveckla metoder för barns och ungdomars datoranvändning på biblioteket var stort. Biblioteket startade därför för fritidsbarn kursen Zeke Surf, där två barnbibliotekarier tillsammans med barnen prövade olika möjligheter att använda några datorprogram, utöver det grundade utbud som barnen själva använde. Planeringen för ombyggnaden av biblioteket krävde mycket tid. "Fisksätraakademien", ett samarbete mellan Folkets Hus-föreningen och biblioteket, ordnade föreläsningar på temat Allas värde och lika rätt – en serie om demokrati och mänskliga rättigheter. Unga föreläsare från Fisksätra inbjöds att inta scenen omväxlande med mera etablerade författare och forskare. En föreläsning om tvåspråkighet av Eliana D. Rojas från Connecticut genomfördes som gemensam fortbildning för pedagoger och andra intresserade. Frågan om en familjecentral drevs vidare gentemot kommunledningen i samarbete med bl.a.

Kommunikationsprojektet.

Möjligheter till nya samarbeten öppnade sig också: Marionettmuseet i Stockholm arbetade med stöd från Framtidens kultur med skuggspels-teater med tre barngrupper som sedan uppträdde för totalt närmare tusen personer bl.a. i Diesilverkstaden. Karin Sohlgren hade väckt idén om att göra en utställning utifrån mantraboken *Den magiska manteln – en resa genom islamsk konst* och kontakter togs med Riksställningar för att försöka förverkliga en sådan utställning. Mycket tid lades ner på att hitta lösningar så att fler mantraböcker kunde ges ut. Ett par mantraböcker översattes och gavs ut i samarbete med bokförlaget Tranan. Biblioteket i Fisksätra agerade bokhandel och så småningom fick böckerna ett visst stöd av Myndigheten för skolutveckling.

Men tidigare problem fortsatte och nya hinder dök upp. Arbetsgruppen som bildades efter studiedagen kom inte igång och någon samordnande tjänst för det kommunala sektorsöverskridande samarbetet fanns inte. Socialtjänsten i Fisksätra drogs in, vilket medförde problem på biblioteket. Kundvalssystemet infördes inom allt fler områden och det fattades ett centralt beslut om att biblioteken skulle bistå de kommuninvånare som inte hade dator med vägledning och praktisk hjälp i deras val av exempelvis förskola och skola. Detta tog mycket tid för bibliotekspersonalen. Nacka språkprojekt lades ner och projektledaren, som också hade fungerat som samordnare för Språk som rikedom fick andra uppgifter. Sommarlägren för flyktingbarnen drogs in eftersom det inte fanns någon som kunde organisera dem. Svårigheterna att hitta en mera långsiktig lösning på projektledartjänsten fortsatte. Riksställningar skulle just då flytta till Gotland och hade inte möjlighet att gå in i nya utställningsprojekt. En förstudie för utställningen gjordes dock av en peruansk arkitektstuderande och den låg sedan till grund för det fortsatta arbetet. Stockholms läns museum blev intresserat av att producera en modell.

Tredje året

Språkpassar på femton språk sammanställdes och lånades ut via Öppna

förskolan. Barnbibliotekarien besökte regelbundet Öppna förskolan och informerade föräldrar och personal om tvåspråkighet och läsningens betydelse.

Sommaren 2006 byggdes biblioteket äntligen om och fick ljusa, fräscha och mera ändamålsenliga lokaler, bl.a. ett programrum och ett kombinerat studierum/café. Den tekniska utrustningen blev betydligt bättre och exponeringen av medierna överskådligare och mera lockande. Två studenter, blivande utställningsproducenter, gjorde ett examensarbete på biblioteket. 64 barn fick ta med sig ett mönster hemifrån som de tyckte mycket om. Barnen formade sedan dessa mönster i lera, som glaserades och brändes på Diesilverkstanen. Plattorna och sattes samman till ett konstverk som nu pryder en vägg på barnavdelningen, vilket barnen är mycket stolta över.

I samarbete med Länsmuseum producerades utställningen Magiska manteln. Den invigdes i oktober och består av flera olika delar. Den iranskfödde konstnären Teymor Zarré har skapat en liten paviljong. En mantel syddes upp av textilkonstnären Monica Nilsson. Musikern Coste Apetrea spelade in en cd och fotografen Linnea Sellersjö gjorde ett bildspel. Med utställningen följer en handledning med tips hur man kan arbeta pedagogiskt med utställningen. Den har blivit mycket uppskattad av barnen och biblioteken och turnerar i Stockholms län. Senare producerade också Riksutställningar en egen version, som turnerar i hela landet. Även Deichmanske bibliotek i Oslo köpte ett exemplar och den turnerar nu i Norge.

En särskild satsning på talböcker i daisyformat gjordes under året med ökade inköp och information till skolorna. Pedagogkonsulten Anita Hildén anlätades för att orientera bibliotekspersonalen i utbud och användning av anpassade datorspel för barn med funktionshinder i ett samarbete med Orminge bibliotek. Biblio-tekspersonalen tog kontakter med assistenter, FUB m.fl. för att finna dessa barn. På grund av att det har varit mycket problem med bråk kring barnavdelningens datorer, har arbetet

Magiska manteln. Bild: Diana Mayo

med att försöka hitta bra användningssätt för spelen fördröjts. Intresse finns dock på förskolor, hos specialpedagoger och föräldrar för fortsatt arbete med anpassade spel och datorprogram.

Ett nytt tillfälle för gemensam fortbildning erbjöds i oktober, då forskaren Veli Toumela utvecklade sin forskning om "Att få en syl i väderet – språkutvecklande arbetssätt i förskolan". Föreläsningen fick god uppslutning och uppskattades mycket. I november, föreläste professor Pirjo Lahdenperä om interkulturell pedagogik och utställningen Magiska manteln hade premiär. En skrivelse skickades till områdesnämnden om behovet av en lokal övergripande samordnare.

Marknadsföring

Projektet har marknadsförts i första hand genom att Barbro Bolonassos men även Pia Ericson har presenterat projektet och överhuvudtaget arbetet på Fisksätra bibliotek vid flera konferenser, regionala studiedagar och andra möten. Sammanlagt rör det sig om ett tiotal tillfällen. Biblioteket har också tagit emot ca 30 studiebesök, i huvudsak under senare delen av projektet, när biblioteket var ombyggt. Projektet var ett av de särskilt intressanta projekt som diskuterades under Kulturrådets konferens för länsbiblioteken i Tällberg 2006. Artiklar har publicerats i Scandinavian Public Library Quarterly, Råd & Rön och lokala och globala tidningar. Bl.a. publicerades en artikel i Bangladesh av en författare och översättare

som deltagit i Watic-konferensen i Stockholm sommaren 2008.

Resultat

I det följande avsnittet stämmer jag av resultaten av projektet Språk som rikedom mot målen. Som utvärderare och rapport-skrivare ställs man i ett projekt som detta inför en rad frågor utöver de formulerade målen: Vad hör till projektet och vad är delar av den ordinarie verksamheten? Vilka aktiviteter innebär utveckling och vilka är stickspår? Vilka externa beslut har påverkat förutsättningarna för projektet? Vilken roll spelar de personliga egenskaperna och det personliga engagemanget hos aktörerna? De är svåra att svara på men jag vill försöka ge åtminstone några ungefärliga svar senare i detta kapitel.

Material och litteratur

Språk som rikedom har haft en hög ambitionsnivå och det var svårt att föreställa sig att allt som planerades skulle kunna genomföras. I min rapport har jag utgått från kommunens mål-dokument, de projektbeskrivningar, protokoll, redovisningar, utredningar och det informationsmaterial som jag har fått. Jag har deltagit i flera projektmöten, dock inte alla. Jag har intervjuat två externa nyckelpersoner, projektledaren i Kommunikationsprojektet Helena Steen och föreståndaren på Öppna förskolan Lill Moström samt Barbro Bolonassos och barnbibliotekarierna Pia Ericson och Gunilla Croon. Jag har fått skriftliga rapporter om barnverksamheten från Pia Ericson och Gunilla Croon. Jag har gjort två timplånga observationer i biblioteket och talat med flera besökare och personer som bor i området. Det är ganska mycket material och ändå har jag inte kunnat täcka allt som har pågått som har relevans för projektet. Jag har inte heller full kunskap om Fisksätra eller Nacka kommun, vilket gör att jag säkert har missat vissa samband och inte förstätt all verksamhet. Jag tror ändå att jag har fångat upp de väsentliga delarna i projektarbetet och att jag har förstätt ganska väl i vad mån projektet har uppnått sina mål. Jag tycker mig också ha sett något av de strukturella förhållanden som har påverkat projektet.

Som teoretiska utgångspunkter har jag haft biblioteksforskaren Joacim Hanssons essä *Det lokala folkbiblioteket – förändringar under hundra år* och Åke Philips avhandling *Eldsjälar – en studie av aktörsskap i arbetsorganisatoriskt utvecklingsarbete*. Joacim Hansson diskuterar bibliotekets roll i lokalsamhället, definierar det specifika i folkbiblioteksuppdraget och sätter in det i ett folkbildningssammanhang. Han identifierar två parallella samhällsrörelser, en ”utåt” som innebär globalisering, och en inåt, mot familjen och lokalsamhället. Att underlätta rörelsen utåt och stärka rörelsen inåt är ett sätt att ringa in folkbibliotekets uppgift i dagens samhälle. Hansson menar att biblioteken, för att kunna bibehålla sin starka ställning i medborgarnas ögon, måste fånga upp behov i närsamhället och försöka utveckla verksamheter som inte i första hand förknippas med bibliotek. Den engelska termen är ”community librarianship”. Hansson använder som svenskt begrepp ”lokalt biblioteksarbete” och ger en rad exempel på sådana lokala initiativ. Samtidigt måste biblioteket underlätta för människor att få kontakt med ”det globala” och hjälpa dem att orientera sig. Detta är Joacim Hanssons tolkning av vad folkbildningstanken kan innebära för biblioteken i en ny samhällelig kontext.

Det är uppenbart att mycket av det som pågår i Fisksätra drivs av eldsjälar och dessutom är helt beroende av eldsjälares insatser. Arbetslivsforskaren Åke Philips har studerat eldsjälar i företag och deras roll både för projekt och för mera långsiktigt utvecklingsarbete. Vad är det som gör att vissa eldsjälar lyckas medan andra inte får gehör för sina idéer utan bara väcker oro och blir marginaliserade? Philips drar slutsatser som verkar vara tillämpbara även i offentlig verksamhet. Bl.a. betonar han organisationens ansvar och nätverkets betydelse.

Jag har också använt annat material. Jessica Ferguson har som uppgift i sin magisterexamen i biblioteks- och informationsvetenskap gjort en undersökning av barnbibliotekariernas förhållningssätt på biblioteken i Tensta och Östermalm, *Från blåa till röda linjen*. Där finns intressanta iakttagelser som jag har kunnat använda. En magisteruppsats finns också skriven om biblioteket i Fisksätra, Anja de Jesus Minatis *På barns och ungdomars villkor?*, där biblioteket undersöks ur ett barnperspektiv. Ett viktigt

material har varit den fallstudie, *Fisksätra – den lokala kulturens praktik*, som journalisten Amelie Tham har gjort av den lokala kulturen i Fisksätra på Barbro Bolonassos uppdrag och som överlämnats till kultur- och utbildningsdirektör Lena Dahlstedt. Amelie Tham är väl insatt i den lokala kulturaktiviteten i Nacka och hennes studie klargjorde vissa förhållanden som jag först tyckte var svårförståeliga. Rapporten bidrog till att Studieförbundet fick ett uppdrag och resurser för att erbjuda skapande verksamhet för barn på biblioteket. Även kommunens avtal med staten om en ny s.k. storstadssatsning inkl. strategisk stadsdelsplan för Fisksätra har gett värdefull bakgrundsinformation.

Mål och resultat

Språk som rikedom har haft en hög ambitionsnivå. Det över-gripande målet formulerades i projektansökan så här:

Nacka ska vara en kommun som ser språk som en tillgång för individen och samhället.

Tanken var att Fisksätra genom ett framgångsrikt projektarbete skulle kunna bli en modell för resten av kommunen när det gäller språkstödande arbete. Det är naturligtvis omöjligt att inom ramen för en sådan här utvärdering både att hitta metoder att mäta och att avgöra om den målsättningen har uppnåtts. Men målet är, som tidigare nämnts, uppdelat i följande delmål:

Nacka ska bli en kommun där

1. personal genom fördjupad kunskap och samverkan garanterar barnen en god språkmiljö
2. föräldrarna känner tilltro till sin unika förmåga att förmedla modersmålet
3. modersmål (ibland svenska), svenska och minst ett främmande språk ingår
4. litteratur och då särskilt tvåspråkiga barnböcker används i språkträningen
5. konst, musik, dans, drama, ger tillgång till flera språk

bearbetning av trauma genom bildterapi erbjuds vid behov.

Genom att följa upp delmålen kan jag ändå bilda mig en uppfattning om det finns någon grad av måluppfyllelse av det övergripande målet. Därutöver finns implicit en viktig fråga att besvara: Vilken roll kan det lokala biblioteket spela för ett förstärkt språkstöd? Jag har också, mot bakgrund av Fisksätra biblioteks profil @rena för demokrati, valt att försöka svara på ett par andra frågor: Vilken roll har bibliotekets profil spelat? Vilket politiskt problem är projektet ett svar på?

1. Nacka ska vara en kommun där personal genom fördjupad kunskap och samverkan garanterar barnen en god språkmiljö

Gemensam fortbildning var ursprungsidén till projektet och den stora fortbildningsdagen, som genomfördes i början av det andra projektåret hade uppenbarligen stor betydelse. Den gav både kunskaper och inspiration och möjligheter till samtal över verksamhetsgränserna och det ledde till en stor entusiasm bland deltagarna. Den var säkert avgörande för det fortsatta projektarbetet på så sätt att pedagoger, tjänstemän och föreningsaktiva insåg att de i stort formulerade problemen lika och att de, likaledes i huvudsak, var överens om i vilken riktning lösningarna måste sökas. Studiedagen var också viktig eftersom biblioteket så tydligt visade att det var navet i samarbetet, som hade kontakt med alla och i vars regi alla kunde mötas. Tyvärr kunde inte fler stora gemensamma studiedagar genomföras. Biblioteket och de övriga pågående projekten erbjuder i stället fristående föreläsningar med intressanta sakkunniga på områden som tvåspråkighet och interkulturell förståelse. Föreläsningarna gav besökarna kunskaper men inte någon möjlighet att diskutera hur kunskaperna skulle kunna omsättas i den egna verkligheten och de fick inte heller samma uppslutning.

Deltagare ur arbetsgruppen åkte till London och Kanada för att skaffa sig omvärldsorientering och försöka hitta helt nya infallsvinklar på sitt arbete. Olika språk- och kulturprojekt studerades. Många av invånarna i

Fisksätra har familjekontakter i Storbritannien och Kanada. Något som gjorde starkt intryck i Kanada var också landets uttalade önskan att välkomna människor från andra länder. Resorna stärkte uppfattningen om hur man borde samarbeta och gav viktiga impulser men var även betydelsefulla genom att de svetsade samman arbetsgruppen. Att föra vidare informationen och erfarenheterna var däremot svårare, bl.a. för att det inte fanns något gemensamt forum, och man kan konstatera, att den inspiration som arbetsgruppen fick, inte i någon större utsträckning nådde övriga involverade.

Studiedagen och föreläsningarna visade att tanken med gemensam fortbildning var rätt. Att lyckas ordna mera sådana aktiviteter är en av nycklarna till ett fortsatt utvecklande samarbete.

När det gäller den andra delen av den första punkten, den om samverkan, har den varit den röda tråden genom hela projektet. Samverkan har skett med andra projekt, i första hand med Nacka språkprojekt och Kommunikationsprojektet men också med Rädda Barnens lokalförening, med andra kommunala tjänstemän och föreningar, studieförbund, kyrkorna och Stena Fastigheter och med många enskilda personer i Fisksätra. Samverkan har varit organiserad och oorganiserad, intensiv och mera lågintensiv, personlig och tät. Samverkan har lett till konkreta aktiviteter men har också hållit diskussionen levande om behovet av en familjecentral i Fisksätra, något som flera aktörer har arbetat med, var och en via sina kanaler. Beslut om inrättande av en familjecentral fattades under hösten 2007 och invigning planeras ske under 2008.

2. Nacka ska vara en kommun där föräldrarna känner tilltro till sin unika förmåga att förmedla modersmålet

Detta är ett mål som är nästan omöjligt att mäta och utvärdera. Ett stort problem var att det framgångsrika Språkprojektet, som arbetade direkt med somaliska och afghanska föräldrar och som hade kunnat fungera som en kanal direkt till föräldrarna, upphörde under Språk som rike-

doms första år. Språkprojektets projektledare, som också inledningsvis var samordnare i Språk som rikedom och därigenom en viktig kontaktlänk, fick andra arbetsuppgifter i kommunen. Ett stort antal föräldrar har ändå nåtts genom de regelbundna besöken på Öppna förskolan, då barnbibliotekarien har informerat om barns språkutveckling och uppmuntrat föräldrarna att prata sitt modersmål med barnen. Föräldrar har också nåtts genom bibliotekariernas besök på förskolorna, en kanal som kan utnyttjas mera, och genom att de i stor utsträckning kommer till biblioteket. Bibliotekarierna har tagit emot föräldramötesgrupper på biblioteket och deltagit på skolorna under projektets gång. Barnens språk togs även upp av modersmållärarna i Kommunikationsprojektets föräldracirklar och alla cirklarna hölls på biblioteket. I rapporten från projektet framhålls att samarbetet mellan de olika projekten har bidragit till att öka föräldrarnas delaktighet i samhället. Projekten har utnyttjat varandras kanaler och mängden aktiviteter har ökat intresset. Att nå föräldrarna är av avgörande betydelse i det språkstödande arbetet.

3. Nacka ska vara en kommun där modersmål (ibland svenska), svenska och minst ett främmande språk ingår.

Detta mål utgår från EU:s handlingsplan *Många språk, en familj – språken i den Europeiska unionen*. I handlingplanen uttalar kommissionen att ”modersmålet plus två är ett ambitiöst mål som ändå ligger inom räckhåll”. Även detta är naturligtvis ett mål som är omöjligt att mäta och utvärdera. Vad jag har kunnat konstatera är att man får ett intryck av en höjd medvetenhet hos den kommunala personal som har berörts av projektet om att barn har en större språklig kompetens än vad man som vuxen kanske tror. Med ett målmedvetet dagligt arbete och med hjälp av särskilda satsningar kan den spridda uppfattning som finns både hos vuxna och barn om att språk är ett problem, vändas till att alla ser språken som en resurs. Det handlar om att sprida det salutogena förhållningssätt, som arbetet i Brämhult i Borås utgick ifrån.

4. Nacka ska vara en kommun där litteratur och då särskilt två- språk-

liga barnböcker används i språkträningen.

Detta mål har särskilt Barbro Bolonassos lagt ner mycket tid och energi på att uppfylla. De goda erfarenheterna från tvåspråkiga böcker pekade på att här fanns ett behov som skulle kunna tillgodoses genom projektet. Genom att böckerna också finns inlästa på olika språk kan även föräldrar som inte kan läsa lyssna tillsammans med barnen. Tyvärr visade det sig att det var mycket svårt att hitta ett förlag som ville satsa på böckerna från Mantra. Tre titlar har översatts, sålts till många kommuner och använts flitigt. Karin Sohlgren har bidragit till projektet genom att förmedla metoder som hon har använt i arbetet med Mantras rika material. Karin Sohlgren har fortsatt kontakter med Mantra. Att testa material och identifiera brister i den svenska utgivningen har varit en del av projektet. Barnboksutgivningen har under projektåren breddats något, t.ex. genom det nystartade förlaget Trasten, men mycket återstår att göra.

I vad mån litteratur används i högre utsträckning i förskolan och skolan är svårt att uttala sig om, eftersom det inte finns någon kartläggning av i hur grad böcker användes tidigare. De tvåspråkiga språkpåsar som lånas ut till föräldrar via Öppna förskolan har blivit mycket uppskattade och efterfrågats också av övriga förskolor. (Se vidare nedan.) Det förbättrade samarbetet med förskolorna har höjt bibliotekets utlåning till förskolorna.

I projektets början fanns det tankar om att projektet skulle kunna bidra till att höja nivån på skolbiblioteken i området. Skolbiblioteken är skolornas eget ansvar och dessa kan köpa tjänster från den kommunala Mediacentralen. Varken Internationella skolan i Nacka (kommunal skola som har sagt upp sitt kontrakt med Mediacentralen) eller Lännboskolan (fristående skola) har bemannade skolbibliotek och dessa kan inte heller sägas fungera som pedagogiska redskap. Flera försök har gjorts av biblioteket att få utveckla en samverkansmodell för språkstödjande aktiviteter i förskola och skola, senast i samtal med Kulturnämnden om ett nytt avtal. Under 2008 har en ny framställan skickats till Utbildningsnämnden. Ett viktigt

argument är att få fler föräldrar och barn att välja de lokala skolorna. Barn från Fisksätra går f.n. i över fyrtio olika skolor i hela stockholmsområdet.

Om det hade funnits en samarbetspartner i form av fungerande skolbibliotek på skolorna, hade det med all säkerhet varit möjligt att komma längre för att nå detta mål.

Kanske har diskussionerna som projektet har genererat ändå bidragit till att skrivningen om skolbiblioteken i Biblioteksplanen blev tydlig och uppfordrande. I Biblioteksplanen, som antogs av kommunfullmäktige 2007, slås fast:

- Alla elever i Nacka kommun ska ha tillgång till skolbibliotek som är lokalt anpassade och innehåller pedagogiska resurser för att nå målen. Detta gäller oavsett om eleverna går på en fristående eller kommunal skola.
- Eleverna ska erbjudas böcker, informationsteknik och andra medier anpassade för att främja de enskilda elevernas språkutveckling och stimulera till läsning.
- Skolbiblioteken ska erbjuda pedagogiska miljöer genom att ge eleverna verktyg för att använda informationsteknik för kunskapssökande och lärande samt ge kunskap om medierna och deras roll.
- I den mån skolorna har ett behov ska det finnas en central mediepedagogisk resurs.
- Skolorna och skolbiblioteken ska samarbeta med folkbiblioteken för att gemensamt nå bästa resultat.

Som nämnts ska skolbiblioteken utredas under 2008.

5. Nacka ska vara en kommun där konst, musik, dans, drama, ger tillgång till flera språk.

De kulturella inslagen i projektet är tydliga och omfattande. Barnen har skapat den konstnärliga utsmyckningen på bibliotekets barnavdelning. Programverksamheten på biblioteken omfattar ”pyssel” i anknytning till olika sedvänjor och traditioner och erbjuder program med olika konstformer, måleri, film, slöjd, keramik. Barnen har fått arbeta med skuggspels-

teater och drama-tiseringar. De har trummat ihop med musikföreningen Darra och arbetat med mönster utifrån utställningen Magiska manteln. Bibliotekets öppenhet gentemot programförslag från besökarna är näst intill gränslös och biblioteket kan också ”ockuperas” av föreningar och andra som vill ordna egna arrangemang. Barbro Bolonassos förklarar att biblioteket ska vara en resurs och en arena för kulturverksamhet, vilket är en del av profilen @rena för demokrati.

6. Nacka ska vara en kommun där bearbetning av trauma genom bildterapi erbjuds vid behov.

Detta mål kom till då en av de två kommunanställda som arbetade med bildterapi deltog i arbetsgruppen. Målet har inte kunnat uppfyllas eftersom möjligheterna att erbjuda detta försvann i och med att Språkprojektet lades ner och det därefter inte fanns någon samarbetspartner. Tyvärr har daglägerverksamheten på sommaren för flyktingbarn inte heller fått någon fortsättning.

I projektbeskrivningen formuleras också ytterligare ett mål, en ”förväntad effekt”:

En plan för språkutvecklingsarbetet inom området ska ha förankrats såväl politiskt som pedagogiskt.

En sådan plan har inte utarbetats inom projektet. Huvudorsaken är att projektledartjänsten av olika anledningar bara har varit besatt periodvis. Propäerna om att det behövs ett gemensamt politiskt uppdrag med konkreta mål för samverkan i området har ännu inte hörtsammats. Ett projekt av denna karaktär kan inte arbeta effektivt utan politisk förankring. Flera verksamheter drivs i privat regi och de kommunala verksamheterna har en hög grad av självständighet. Eftersom biblioteket under projektperioden har byggts om och fått nya ekonomiska förutsättningar har det inte funnits någon som har kunnat hålla i det krävande arbetet med att driva denna fråga genom alla steg med arbetsgrupp, förberedelser, förslag, remisser och förankring fram till en färdig plan.

Trumkurs på biblioteket. Foto: Fisksätra bibliotek

I utvärderingen av Kommunikationsprojektet konstaterar den utomstående utvärderaren Marianne Enge Schwartz att det projektet har varit mycket betydelsefullt och bidragit till Fisksättras utveckling men att den ursprungliga projektplanen ”innehåller alltför många insatser och orealistiska förväntningar på resultat”. Detsamma kan nog sägas om Språk som rikedom. Målen har varit alltför högt ställda, men de resultat som har uppnåtts är ändå aktningvärda.

Barnperspektiv och barnverksamhet

Barnen var i fokus för projektet, men mycket kom med nödvändighet att handla om de Viktiga Vuxna som omger barnen. Det handlade om att hitta en övergripande struktur för det man redan gör och förstärka och bygga ut vissa delar. En rad aktiviteter vände sig dock direkt till barnen och det är några som är särskilt intressanta ur projektsynpunkt.

På biblioteket finns en bred basverksamhet för barn, liknande den på

andra barnbibliotek men med uttalad inriktning på att stödja barnens språkliga och personliga utveckling. Barnbibliotekarien Pia Ericson arbetar mycket med muntligt berättande. I samarbete med BVC delas *Barnens första bok* ut och föräldrarna bjuds in till träff på biblioteket med information om språk och läsning. Barngrupper från förskolan erbjuds sagolek och sagostunder med berättande och rim och ramsor. Förskolorna presenterar varje vår sitt pedagogiska arbete i en stor utställning, ”Vårsalongen”, som invigs med sång och musik och då alla föräldrar är inbjudna. Alla sexåringar kommer till biblioteket för ”Boklek” och de får då också bibliotekskort och *Barnens andra bok* som gåva. Skolklasser bjuds in till bokpresentationer. Det finns både en Äppelhylla och en Barnens rättighetshylla.

Programmen återkommer varje vecka: måndag: manga; tisdag – onsdag: datorverkstad; torsdag: läxhjälp; fredag: slöjdverkstad. I samarbete med kyrkan ordnas varje år ”Abrahams Barns krubba” med visningar och berättarprogram. ”Sommarboken” återkommer också varje år. Biblioteket arrangerar välbesökt lovverksamhet för barnen i den s.k. Ateljén med måleri, slöjd, arbete i lera, film, teater m.m.

För att ge en bild av omfattningen återges här statistiken för 2007:

Bokprat	54 klasser	ca 1000 barn
Sagolek	10 ggr	135 barn
Sagostund för 4-5-åringar	8 ggr	136 barn
Sagostund för 6-åringar	4 ggr	78 barn
Sexårsvisningar	5 grupper	53 barn
Abrahams barns julkrubba	13 ggr	150 barn
Allhelgonahelgen, berättarprogram (mellanstadiet)	2 ggr	36 barn
Barnens Vårsalong	10 grupper	ca 200 barn
Författarbesök, somalisk författare	1 ggn	35 barn och vuxna
Lovverksamhet med olika program	20 ggr	ca 500 barn

Programmen ordnas tillsammans med enskilda, kyrkorna, Studieförbundet och flera föreningar.

Språkpåsarna

”Påsar” har blivit ett användbart koncept för barnbiblioteken i hela landet. De sedan länge vanliga påsarna, eller lådorna, med böcker i olika ämnen till förskolan har kompletterats med olika varianter som påsar riktade till föräldrar och påsar med ”tvillingböcker”, samma titlar på svenska och ett annat språk. I Fisksätra valde biblioteket språkpåsar med böcker på olika språk som en metod att nå föräldrarna. När Gunilla Croon anställdes blev hennes första uppgift att ta itu med påsarna. Gunilla hade tidigare arbetat på bibliotek i mångspråkiga områden och hade goda kunskaper och erfarenheter. Påsarna har sytts på områdets Arbetscentrum av barnens mammor och far- och morföräldrar, vilket har skapat engagemang och inneburit att familjerna har fått tidig information om påsarna. För att få veta vilka språk som fanns representerade bland barnen tog Gunilla reda på på vilka språk hemspråksundervisning erbjöds. Det gav inga exakta siffror men gjorde det möjligt att uppskatta vilka språk som man borde börja med. Från början fanns påsar på femton språk och vid projektets slut över hundra påsar på ett tjugofemtal språk, inkl. svenska. Det är svårt att skaffa böcker på vissa språk och cd-skivor med musik och sagor från olika delar av världen har fått komplettera. Beståndet på biblioteket utökades med hjälp av utökade depositioner från Internationella biblioteket. Flera andra förlag har upptäckts när biblioteket har sökt material för projektet. Direktimport från bl.a. Afghanistan och inköp genom den numera nedlagda danska bokhandeln Aagot har breddat bokbeståndet och gjort barnavdelningen mera attraktiv för föräldrar med ambitionen att behålla familjens flerspråkighet.

På Öppna förskolan har påsarna lätt infogats i den ordinarie verksamheten och Öppna förskolan tar sin del av ansvaret. Barnbibliotekarien har presenterat påsarna vid sina regelbundna besök och Öppna förskolan besöker biblioteket med grupper av barn och föräldrar. På övriga förskolor har det varit svårare att nå föräldrarna. En förskola har inga föräldramöten ”eftersom det ändå inte kommer några föräldrar”. Gunilla gick då till förskolan en vanlig eftermiddag och satte upp ett bord på gården kl. 15 – 17, då

barnen hämtades. Detta fungerade bra: ”Även om det blev bara en kort pratstund så kändes det meningsfullt att träffa både barn och föräldrar och den personal som var där direkt, och jag tror att det är ungefär så här man måste gå vidare i fortsättningen.”

Påsarna har blivit mycket uppskattade på Öppna förskolan och efterfrågas också alltmer av en av de övriga förskolorna. En utmaning är att behovet av påsar ständigt ändras på grund av att antalet barn som talar olika språk varierar. Familjerna flyttar från Fisksätra och nya barn tillkommer ständigt. Detta måste följas upp av bibliotekspersonalen. Det har tyvärr varit svårt att få komma med på föräldramöten på de båda aktuella förskolorna. På en förskola har det funnits en negativ inställning bland de anställda till påsarna, eftersom man ansåg att böckerna borde finnas både på svenska och det andra språket. Det har varit svårt att få dem att förstå att utbudet av titlar som finns på två språk och tvåspråkiga böcker är mycket begränsat. Dessutom har inte, enligt Gunilla Croon, ”syftet med påsarna i första hand varit att lära barn och föräldrar svenska med hjälp av böckerna, utan mera att uppmuntra läsande och berättande för barnen på modersmålet och som en inkörsport till biblioteket”. Personalens inställning är avgörande för om påsarna används och därför skulle en gemensam information och diskussion med hela personalen vid ett personalmöte betyda mycket. Täta och regelbundna besök av barnbibliotekarien är en annan väg som Gunilla Croon föreslår, men den är tidskrävande.

Abrahams Barns julkrubba

Abrahams Barn är en religiös och politiskt obunden verksamhet inom Sigtunastiftelsen, som arbetar med konfliktförebyggande pedagogiska program för skolbarn. De tre huvudspåren är religionsdialog och kulturmöten, språkutveckling samt FN:s konvention om barnets rättigheter. En av de pedagogiska metoderna är att utifrån en julkrubba tala med barnen om de gemensamma rötterna i de abrahamitiska religionerna, kristendomen, islam och judendomen och om likheter och skillnader. Den första julkrubban byggdes upp i Rinkeby bibliotek och metoden har sedan spritt sig och kurser erbjuds bibliotekspersonal, pedagoger och

församlingsarbetare.

Pia Ericson har gått kursen i ”krubbkunskap” och sedan fem år samarbetar biblioteket i Fisksätra med kyrkan om berättarprogram för förskolegrupper och skolklasser, vilket har varit mycket givande för alla parter. Intresset från barnen för det gemensamma arvet från de tre världsreligionerna är stort. Det är också lätt att anknyta till andra religioner. Hösten 2007 prövades för första gången, som ett led i projektarbetet, ett program i samband med allhelgonahelgen i Abrahams Barns anda. Församlingspedagogen presenterade helgon eller ”goda föredömen” från olika länder. Intresset från lärare och barn och det goda resultatet visar att det finns fler utvecklingsmöjligheter till samarbete med Svenska kyrkan och den muslimska församlingen. Pia Ericson har deltagit i ytterligare fördjupningskurser samt en studieresa till Egypten.

Samarbete med förskolor och skolor

Grupper av barn från förskolor och skolor besöker biblioteket som i många kommuner. Skolorna är flitigare biblioteksbesökare än förskolorna. Alla förskolorna arbetar aktivt med barnens språk men det är mycket olika hur de använder biblioteket. I bland har Pia Ericson besökt förskolor och hållit berättarstunder. Varför inte alla förskolegrupper kommer, har inte bibliotekspersonalen någon uppfattning om. Kanske har de för många barn i grupperna och har därför svårt att komma iväg. Förskolorna har också en låg andel personal med förskolläro utbildning. Att träffa föreståndarna för förskolorna och eventuellt genomföra fokusgrupper med förskollärarna för att diskutera det praktiska samarbetet är en angelägen uppgift för både Barbro Bolonassos och barnbibliotekarierna.

Under den gemensamma studiedagen i början av det andra projektåret var enigheten stor om vikten av samarbete för att hjälpa barnen att utveckla båda (eller alla) sina språk. Men i det dagliga arbetet med stora barngrupper och personalbrist på förskolorna är det svårt att få kontakterna att fungera. Svårigheterna att få en bra kontakt med förskolorna märks också i arbetet med språkpåsarna. Det blir ett moment 22: All

Abrahams barns julkrubba är lite annorlunda. Den innehåller både symboler från bibeln och koranen. Foto: Marie-Louise Gravestam

förskolepersonal förstår inte syftet med påsarna men bibliotekarierna får ingen möjlighet att delta i personalmöten och förklara syftet.

Samarbetet med skolorna fungerar bra när det gäller bokpresentationer för skolklasserna. Klasserna får bokprat två gånger per termin och får naturligtvis komma och låna där utöver. Men för ett fördjupat arbete med språkstöd behövs det en fungerande kanal till skolorna, exempelvis en skolbibliotekarie. Det måste också finnas anpassade boksamlingar på skolorna, folkbiblioteket kan inte tillgodose det stora behov av böcker som finns. När det gäller talböcker, är dock skolorna intresserade av att använda folkbiblioteket som en resurs. Det är inte rimligt att skolorna har egna samlingar och de efterfrågar hjälp med tekniken. Ytterligare talböcker har köpts in för att tillgodose behovet.

Datorspel och program för funktionshindrade barn har biblioteket köpt in och erbjuder de förskolor som vill pröva. Även specialpedagogerna har visat intresse för att komma till biblioteket och instruera föräldrarna hur de bäst använder spelen. Flera studietillfällen har genomförts med Anita Hildén, speciallärare och konsult med mångårig erfarenhet av hjälpmedel för barn med läshinder. Arbetet fortsätter och föräldrar och personal är intresserade av utbudet.

Barbro Bolonassos med modersmåslärare på föräldrträff på biblioteket.

Foto: Helena Steen

Fisksätra bibliotek – nav för språkstöd

Projektet Språk som rikedom startades med målet att försöka vända synen på två- och flerspråkighet som ett problem, till att se språk som en resurs både för de enskilda barnen och för lokalsamhället. Det är en storartad målsättning som man nog kan säga är omöjlig att uppnå, åtminstone om man menar att den inställningen skulle få genomslag hos alla berörda personer inom alla berörda verksamheter.

Idén till projektet uppkom, enligt Barbro Bolonassos, eftersom det fanns en rad lokala behov, i första hand ett behov hos barnen av stöd i deras språkutveckling. Språken är nyckeln till utbildning, arbete, medborgarskap men också till egen personlig utveckling. Alla barn måste få möjlighet att ta tillvara och utveckla sina egna resurser. Men det fanns också ett behov hos de vuxna runt barnen – hos dem som arbetade på förskolorna,

skolorna, flyktingmottagningen och andra kommunala insatser och i de olika projekten – av diskussion om ansvaret. ”Ingen ägde språkfrågorna” och det krävdes en gemensam målsättning, ett gemensamt uppdrag, och en struktur för arbetet. Man upplevde inte att man fick något stöd hos kommunledningen i detta. Tvärtom: Projekt startades och lades ner och inga uppföljningar gjordes eller försök att inlemma resultaten i någon permanent verksamhet.

Men det fanns ett nätverk av engagerade personer och Barbro Bolonasos såg det som en möjlighet att utveckla bibliotekets roll som en mötesplats och ett centrum för information och lärande till att också bli ett nav för ett brett språkstödande arbete. Erfarenheterna från Brämhult i Borås, där alla slags kulturarrangemang och aktiviteter användes i det språkstimulerande arbetet, stärkte tanken på att just biblioteket var ett lämpligt och egentligen självskrivet ”språkcentrum”. I Tua Stenströms skrift om Brämhult, *Kultur som redskap för språkutveckling*, konkretiserades tankarna som fanns i Fisksätra och det salutogena förhållningssättet blev en utgångspunkt, som visade på en möjlig gemensam inriktning på arbetet, tvärs över sektorsgränserna. Det behövs forum där gemensamma angelägenheter kan diskuteras och Språk som rikedom har fungerat som början till ett sådant.

Vad jag tycker mig se är att projektet har bidragit till en höjd medvetenhet om hur viktigt det är att alla vuxna runt barnen samarbetar och drar åt samma håll för att kunna ge barnen optimalt stöd i deras språkutveckling. Den ursprungliga idén, att det behövs gemensam fortbildning med både föreläsningar och diskussioner om det gemensamma uppdraget, var helt säkert rätt och det var synd att det inte kunde ordnas fler stora studiedagar. Den entusiasm som väcktes under studiedagen i början av projektets andra år kunde inte hållas vid liv eller följas upp, men hos alla som jag har mött under projektet har funnits en insikt om vilka insatser som behövs.

Oavsett övriga projektresultat har deltagarna i nätverket envist arbetat,

var och en inom sitt område, med att försöka få till stånd en familjecentral i Fisksätra. En familjecentral, med vårdcentral, MVC, BVC, öppen förskola, familjeterapeut, socialsekreterare och ev. annan samhällelig service, kommer att underlätta samarbetet mellan de olika aktörerna avsevärt. Hösten 2007 fattades det beslut om att en familjecentral ska inrättas i ett samarbete med landstinget. Det är min uppfattning att projektet indirekt har bidragit till detta genom att tydliggöra behovet, hålla diskussionen levande och genom att alla involverade ständigt har tagit upp kravet i alla tänkbara sammanhang. Redan under de första mötena som gällde projektet hörde jag talas om detta och under den stora studiedagen och i kontakter med projektledaren för Kommunikationsprojektet, Öppna förskolan m.fl. har detta intryck förstärkts.

Men även om familjecentralen kommer till stånd, kommer den inte att prioritera språkstöd utan snarare barnhälsovård, familjestöd och andra sociala frågor. Det kommer fortfarande att finnas behov av någon som fokuserar på språkstöd i mycket bred bemärkelse. Enligt Barbro Bolonassos är detta en uppgift som ingår i bibliotekets profil som @rena för demokrati även i fortsättningen.

Projektledarens roll

Projektledaren är en mycket viktig person i alla projekt. Det finns flera olika sätt att skapa en projektledare. Antingen kan man rekrytera någon utomstående, helst med erfarenhet av projekt, eller så kan man välja någon inom organisationen, som i högre eller mindre grad avlastas sina ordinarie arbetsuppgifter. Ett tredje sätt är att dela på projektledaruppgifterna. I Språk som rikedom har det varit svårt att hitta en lösning på projektledarskapet. Tjänsten har varit besatt med olika personer, men ingen av dem har fungerat fullt ut som projektledare, inte någon bra lösning. I stället har de arbetat med olika delar i projektet under en begränsad tid och Barbro Bolonassos har fungerat som den sammanhållande projektledaren vid sidan av sina ordinarie arbetsuppgifter som bibliotekschef. Under projekttiden har också biblioteket byggts om och "Kulturlyftet" införts, båda delarna har varit förändringar som har

krävt mycket tid och energi av hela bibliotekspersonalen och särskilt av chefen. Bristen på projektledare har helt klart varit ett problem, en sådan hade kunnat driva projektet mera målmedvetet utan att hela tiden vara tvungen att ta itu med nya frågor som dök upp. Med Barbro Bolonasos ord: ”Varje gång vi skulle inleda ett samarbete måste vi rycka ut och rädda en skola eller vårdcentralen.”

Plan för det språkstödjande arbetet

Redan före projektet saknade nätverket, som nämnts, en gemensam målsättning för det språkstödjande arbetet i kommundelen, en sammanhållande person och en överenskommen ansvarsfördelning mellan de olika aktörerna. Enligt projektplanen skulle en plan för det språkstödjande arbetet utformas inom projektet. Det hade naturligtvis varit bra om en sådan plan åtminstone hade kunnat påbörjas. Det har blivit tydligt att det behövs en övergripande samordnare för de olika projekten för att utnyttja de resurser som finns, utvinna synergieffekter och se till att misstag inte upprepas och att goda erfarenheter tas till vara och följs upp.

I Brämhult finns en anställd språkutvecklare, en utvecklingsledare med särskilt ansvar för att samordna stödet för barnens språkutveckling. 2001 antogs ett språkutvecklingsprogram. Grundsynen är att barnens språk bör stimuleras så tidigt som möjligt, att språket utvecklas i samspel med andra och att barnet måste vara tryggt i sig själv. Som inspiration för arbetet med en språkplan i Fisksätra kan Brämhults språkprogram användas (utdrag):

- Språkstimulans skall beröra alla barn inom förskolan i Brämhults kommun
- Språkstest sker en gång per termin för 3, 4 och 5-åringar
- Arbetet skall ske tillsammans med föräldrarna
- Försköllare, socialsekreterare, bibliotekarie och distriktssköterskor skall ingå i Öppna förskolans team
- Kommunalsbiblioteket skall anpassas efter den struktur och de behov som finns inom kommundelen
- Bibliotekarie skall söka upp familjer på Hässleholmen i deras hem
- Alla fyraåringar skall få en egen bok som gåva av kommunalnämnden

att hämtas på biblioteket

- Alla avdelningar inom förskolans verksamhet skall få sångstunder en gång per vecka under ledning av Borås Musikskola
- En gång per månad genomförs ”Hela förskolan sjunger”
- Alla fyra- och femåringar skall kostnadsfritt få se en teaterföreställning per läsår.

En sådan målsättning och plan bör utgå från ett uttalat uppdrag och förankras politiskt, vilket också har skett i Brämhult. På samma sätt som alla i Fisksätra har arbetat för en familjecentral, kanske man nu tillsammans kan försöka få fram ett uppdrag och en projektledare, som kan samordna projekt och ansvara för arbetet med en språkplan.

Resurser och centrala beslut

Det är uppenbart att den lokala kulturen i Fisksätra bedrivs med mycket knappa, ibland obefintliga resurser. Amelie Tham pekar i sin rapport *Fisksätra – den lokala kulturens praktik* ut flera problemområden:

- Svag finansiering och kortsiktig planering
- Stor brist på ändamålsenliga lokaler
- För höga hyror om man har lokaler
- Trög kommunal organisation
- Oklart ansvar mellan kulturnämnd och områdesnämnd
- Stort behov av en lokal kulturadministratör
- Stort behov av samordning mellan kulturområdet och det som förenklat kan kallas socialt arbete.

Detta är inte unikt för Fisksätra utan sådana brister finns i många kommuner. Det ovanliga är att biblioteket har tagit på sig ett så stort ansvar, även om man inte har möjlighet att kompensera alla brister. Kyrkan är den enda större samlingsalen i Fisksätra och det saknas också mindre möteslokaler. När biblioteket byggdes om var lokaler som passade olika slag av mötes- och programverksamhet ett prioriterat önskemål. Lokaler är avgörande för kulturaktiviteter och i de intervjuer som Amelie Tham har gjort beskrivs alla praktiska problem som uppstår när engagerade människor ska bedriva kulturverksamhet. Det är en verksamhet som efterfrågas av invånarna och enligt det kulturpolitiska programmet ska stödjas av kommunen, men saknar

någonstans att hålla till rent fysiskt. Bibliotekets nya lokaler utnyttjas också flitigt både för bibliotekets egna program och av föreningar och enskilda. Där pågår utställningar, oftast med lokal anknytning, författarprogram, föreläsningar, poe-sikvällar, filmvisningar, religionsdialog, medborgarmöten m.m.

Ett stort problem i projektet har varit några centralt fattade beslut som har ändrat förutsättningarna för arbetet. Den uppskjutna ombyggnaden av biblioteket, införandet av ”Kulturlyftet” och nedläggningen av Språkprojektet är sådana beslut. ”Kulturlyftet” förde också med sig en fokusering på resultat som går att mäta (lån, besök, öppettimmar). Värden som biblioteket i Fisksätra arbetar mycket med, och som ingår i profilen, som demokrati, delaktighet, förståelse, personlig utveckling, mäts inte och ger inte utslag i resursfördelningen. Självklart måste offentlig verksamhet rätta sig efter fattade beslut men det kan vara svårt att genomföra det man planerat om spelreglerna totalt ändras.

Lokal kultursamordnare

Även rollen som lokal kultursamordnare har axlats av Barbro Bolonassos och biblioteket. Amelie Tham påpekar att biblioteket här tar ett ansvar som borde ligga på Nacka Kultur, kulturnämnden och områdesnämnden, men som inte fungerar p.g.a. administrativ tröghet, kortsiktig planering och snål eller obefintlig finansiering och ”utmattande ansökningsförfaranden”. I Thams fallstudie belyses detta eftertryckligt. I intervjuerna radas upp det ena lovvärda initiativet efter det andra som antingen bedrivs under oacceptabla villkor eller inte har kunnat förverkligas trots hög kvalitet och efterfrågan. ”Nackas bibliotek har inget uttalat uppdrag att utveckla och administrera lokal kultur, det gör att det inte heller finns någon budget för, det ofta ofrånkomliga, arbetet med lokal kultur. Och utan den praktik och det särskilda, mycket ovanliga, förhållningssätt som utvecklats på Fisksätra bibliotek skulle mycket av den lokalt präglade kulturen ha ännu svårare villkor eller inte finnas alls.” Lill Moström på Öppna förskolan betonar också bibliotekets sociala funktion och säger: ”Biblioteket är den enda som har kunnat göra detta (samla olika aktörer kring ett gemensamt arbete, min anm). Det är bra att biblioteket spelar den rollen

här, det är inte självklart på andra bibliotek.”

För barnen är detta särskilt påtagligt. Tham menar att skillnaden mellan skola och fritid får en annan innebörd för barnen i Fisksätra än i andra, resursstarkare områden. Fritid och lov kan bli tid då man kanske inte har något meningsfullt att göra och saknar kontakt med de vuxna, som under skoltid fungerar som stöd och hjälp. ”Rent konkret uppfinner och utformar de här aktörerna ett arbete som inte sällan befinner sig i gränssnittet mellan kultur och socialt arbete, mellan skola/bildning och demokrati/inflytande.” I rapporten från Brämhult finns samma förhållningssätt. Där uttrycker man sin kultursyn så: ”en kultursyn som inte fokuserar på konstarterna utan ges sociala dimensioner”. ”Fisksätra bibliotek blir nästan en fritidsgård på loven”, säger barnbibliotekarien Pia Ericson. Att erbjuda roliga lov- och fritidsaktiviteter är därför extra viktigt och biblioteket tar här ett stort ansvar i gränsområdet mellan kulturverksamhet och det sociala området tillsammans med de övriga kulturaktörer, som Tham intervjuar. Fisksätra bibliotek har utvecklat ett ”lokalt biblioteksarbete” i Joacim Hanssons mening.

Biblioteket tar över som fritids

Trygg plats när andra har sommarstängt

STOCKHOLM. Till biblioteken kommer barn som inte har någon annanstans att gå. De har blivit barnens nya fritidshem.

– Det är ett illavarslande tecken om det inte finns några andra alternativ. Hela vuxenvärlden har ett ansvar. Det är ju inte bibliotekariernas ansvar att bli pedagoger, säger Lovisa Ågren, pressekreterare på Bris.

Citys rundringning i Stockholmsområdet visar att många barn tillbringar flera timmar på biblioteken, främst i förorterna. När lovet

Vi skulle vilja göra mer för barnen men personalen räcker inte till.

Karin Sohlgren,
Rinkeby bibliotek

resurser. Många tvingas hålla stängt under sommaren.

– Vi vill självklart ha barnen här och skulle vilja göra mer för dem men personalen räcker inte till, säger Karin Sohlgren vid barnavdelningen på Rinkeby bibliotek.

Ali, 11: Vi är ofta här

FISKSÄTRA. På Fisksätra bibliotek sitter Muhammed och Mert vid datorn. På en soffa bredvid sitter tre pojkar och läser i tystnad.

– Vi är här ofta, säger Ali Al-Wendawi, 11 år, och ser efter sin lillebror som springer mellan bokhyllorna.

Runt 20 barn om dagen vistas på Fisksätra bibliotek. De flesta är ensamma och kan eller vill inte gå hem.

Ur Stockholm City 5 juli 2007

Fisksätra bibliotek – @rena för demokrati

Barbro Bolonassos framhåller ofta att Unesco:s folkbiblioteks-manifest uttrycker precis det folkbibliotek handlar om:

Folkbibliotekets huvuduppgifter är att verka för läskunnighet, information, utbildning och kultur bland annat genom att

1. skapa och stärka läsvanor hos barn redan från tidig ålder
2. stödja såväl självstudier som formell utbildning på alla nivåer
3. erbjuda möjligheter till kreativitet och personlig utveckling
4. stimulera barns och ungdomars fantasi och kreativitet
5. främja kunskap om kulturarvet, förståelse för kulturen och insikt om vetenskaplig forskning och utveckling
6. vara öppna för alla konstnärliga uttrycksformer
7. främja kontakten mellan olika kulturer och stimulera en kulturell mångfald
8. stödja muntlig berättartradition
9. garantera medborgarna tillgång till alla slag av samhällsinformation
10. tillhandahålla erforderliga informationstjänster för det lokala näringslivet, för organisationerna och för olika intressegrupper
11. underlätta utnyttjandet av informationsteknologi och förbättra kunskaperna om dess användning
12. ge stöd till och delta i alfabetiseringsprogram för alla åldersgrupper och vid behov ta initiativ till sådan verksamhet.

I Fisksätra bibliotek sammanfattas manifestet i profilen @rena för demokrati. Biblioteket fungerar som en arena för demokrati på flera olika sätt. Liksom övriga bibliotek i kommunen har man fått kommunledningens uppdrag att tillhandahålla datorer och handledning för att invånarna ska kunna använda det digitala kundvalssystem, som används för val av förskola, skola och vuxenutbildning och utnyttja viss annan kommunal service. Men det är en mycket instrumentell funktion. Biblioteket menar något större och viktigare med sin profilering: ”Biblioteket vill vara en aktiv resurs i samhällsbyggandet”.

Att utveckla sitt/sina språk så att man både kan tillgodogöra sig information och litteratur och uttrycka sig muntligt och skriftligt så att man

kan förmedla det man vill uttrycka är avgörande för att man ska kunna utnyttja sin fulla potential och fungera som medmänniska och medborgare. På så sätt hänger barnens språkutveckling och demokrati ihop. Att stödja barnens språkutveckling är därmed en viktig pusselbit i arbetet med att hålla det demokratiska samhället levande. Om man beaktar de företag som finns i Nacka och som arbetar globalt, kan man även se språkkunskaper och kulturkompetens som investeringar för framtidens kontakter med alla världsdelar.

Arena för demokrati betyder också bokstavligen att lokalen är en arena, ett forum, en mötesplats, en scen. Biblioteket har i sina renoverade lokaler fått helt andra möjligheter att erbjuda denna arena för människor att utnyttja till all möjlig verksamhet. Helena Steen, projektledare i Kommunikationsprojektet, säger: ”Biblioteket är den viktigaste lokalen i hela Fisksätra.” Under mina besök och observationer i biblioteket har det pågått utställningar, varit möten och programverksamhet, barn och vuxna har använt datorer, läst tidningar och letat efter böcker. Besökarna har pratat med personalen och fått hjälp med allt från att förklara ett begrepp i ett myndighetsbrev till regelrätt informationssökning. Jag har också en lördagseftermiddag upplevt ett poesiprogram, där kända pakistanska författares poesi lästes av översättaren, fisksätrabo, på urdu och svenska för en liten men intresserad publik. Vädret var gråmulet men i biblioteket var det tända ljus och förtätad stämning. Översättaren fick publik och uppskattning. Var annars i samhället finns hans arena? Amelie Tham menar att ordet ”empowerment” är adekvat, ett ord som internationellt används för ”den process där barn, unga och vuxna erövrar sina rättigheter, bland annat till kunskap, skapande och möjligheten att delta i det offentliga samtalet”.

Biblioteket är också arena för ett mera organiserat demokratiarbete, exempelvis för den s.k. Multikulturella dialogen, ett initiativ av Bengt Wadensjö. Vuxna (drygt tjugo) och ungdomar (ett femtontal) har i två olika grupper vid sex tillfällen träffats på biblioteket och samtalat om de stora livsfrågorna utifrån olika bakgrunder, kulturer och religioner under ledning av

Träff i Multikulturella dialogen. Foto: Fisksätra bibliotek

Kaja Michelson, Ki Kommunikation. Resultaten blev mycket goda och de allra flesta deltagarna uppger att de både har fått nya insikter och lärt känna nya människor. I utvärderingen lyftes biblioteket fram som en utmärkt plats för samtal: ”I denna nyrenoverade och fantastiskt inspirerande oas skapades mycket goda förutsättningar för en levande dialog.” Det var enighet i grupperna om att en av förutsättningarna för att öka respekten och toleransen och möjligheterna att samarbeta över språk- och kulturgränser var att det finns etablerade mötesplatser för att träffas och prata med varandra. Många konkreta förslag kom upp, bl.a. att starta ”diskutek” med rundabordsamtal om livsfrågor och att utifrån Arena för demokrati ordna utflykter till kyrkor, moskéer och synagogor.

Anja de Jesus Minati har i uppsatsen *På barns och ungdomars villkor?* undersökt om samhällsmedborgarna barnen har samma rättigheter och skyldigheter som de vuxna på Fisksätra bibliotek. Hon har utgått från *På barns och ungdomars villkor*, Svensk Biblioteksförnings riktlinjer för folkbibliotekens barn- och ungdomsverksamhet, och granskat bibliotekets verksamhet ur ett barnperspektiv. Studien visar att barnen genomgående är positiva till biblioteket. De använder det för sin fritidsläsning och för

sitt skolarbete och de känner att biblioteket är ett rum där de kan tillbringa sin fritid och umgås. Detta är också något som Jessica Ferguson lyfter fram i sin uppsats *Från blåa till röda linjen*, där hon jämför barnverksamheten vid biblioteken i Tensta och Östermalm i Stockholm. Hon menar att barnen i Tensta använder biblioteket som ett socialt rum i större utsträckning än på Östermalm. I Tensta söker också barnen mera direkt kon-takt med personalen, har mera fysisk kontakt med dem och är mera öppna och personliga. Detta upplever även personalen i Fisksätra. Ett sådant förtroendefullt förhållande mellan barn och personal kunde jag också iaktta på biblioteket i Flemingsberg i min undersökning av hur barn frågar på biblioteket, *Barn frågar – kan biblioteket svara?*

Anja Minati anser dock att barnen kan göras mera delaktiga och i större utsträckning få påverka verksamheten på biblioteket i Fisksätra. Pia Ericson säger instämmande att verksamheten är ”ganska styrd”. Personalen är öppen och positiv gentemot barnen och beskrivs som ”snälla” och ”duktiga”. De barn som aktivt tar kontakt kan lätt påverka exempelvis vilka böcker som ska köpas. Men det behövs också, enligt Anja Minati, samråd i mera organiserad form som biblioteksråd och fokusgrupper för att ge möjlighet för fler barn att få inflytande. En daglig dialog och ett organiserat samråd ger inflytandet flera dimensioner, vilket är viktigt om man ska kunna nå många barn. Bemanning på själva barnavdelningen skulle behövas för att fånga upp frågor och idéer eftersom inte alla vågar fråga i informationsdisken. Det är svårt att åstadkomma med nuvarande personalresurser. När uppsatsen skrevs planerades en Barnens rättighetshylla och den finns nu på plats med informationsmaterial om barns rättigheter och litteratur i anknytning till detta ämne. Det finns också ett Demotek, en hylla för sådant som ungdomar har skapat själva, egna litterära, musikaliska och konstnärliga verk.

Av Jessica Fergusons uppsats framgår att det är viktigt för barnen att det finns en bemannad informationsdisk på barnavdelningen och att den ser ut så att barnen uppmuntras att ta kontakt, t.ex. med en stol för barnet. På ett mindre bibliotek, som i Fisksätra, kan det vara svårt att ordna men

personalen kan i viss mån kompensera detta genom att röra sig mycket på barnavdelningen, kommentera det barnen gör och fråga om de hittar det de söker.

Den viktigaste rollen för biblioteket som arena för demokrati är ändå den totala öppenhet som biblioteket visar, öppenhet för människor, för idéer, för initiativ, och beredskapen att hjälpa till att förverkliga eller hjälpa vidare eller bara fungera som som träffpunkt. Biblioteket är verkligen en mötesplats för alla. Cay Corneliuson återoppar i en artikel i *Scandinavian Public Library Quarterly* ett paper av Lisa Corneliuson om Internationella biblioteket i Stockholm som mötesplats. Där formuleras på ett bra sätt den kravlösa mötesplatsfunktion som ett bibliotek kan ha: "People enjoy a feeling of we-ness with the other visitors, even though their purposes are of an individual nature." Barbro Bolonassos liknade en gång biblioteket vid templet på Kap Sunion i Grekland, det som Hjalmar Gullberg har kallat en "eolsharpa" och där det blåser rakt igenom! Grekerna tog också till sig och smälte samman idéer från alla möjliga håll. Många som jag har pratat med, vittnar om att Fisksätra bibliotek fungerar just så.

Eldsjälar

I Fisksätra finns många eldsjälar, jag har mött några och hört talas om flera. Åke Philips definierar eldsjälar som ”de personer som engagerar sig starkt i en aktivitet eller verksamhet”. Det är människor som brinner, de är entusiastiska, pådrivande och energiska. I sin undersökning upptäckte Philips att ”en del en-skilda personer tillskrevs, både av andra och av sig själva, en stor betydelse för de utvecklingsarbeten som följdes upp, såväl för deras tillkomst och genomförande, som för deras livskraft och spridning.” Enligt Philips är eldsjälar nödvändiga i projekt och förändringsarbete. De har visioner och kraft att förverkliga dem. Men de kan också uppfattas som utmanande och krävande och det händer att de inte får respons på sina idéer och drar sig tillbaka eller ”går in i väggen”. Vad är det som gör att vissa eldsjälar lyckas vara eldsjälar hela sitt yrkesliv medan andra marginaliseras? Philips urskiljer några viktiga faktorer: Organisationen måste vara beredd på att ta hand om och ta tillvara eldsjälarna och deras idéer. Ledningen måste skapa beredskap för förändringar och vara beredd att styra utvecklingen. Eldsjälarna måste ingå i nätverk med andra eldsjälar, att vara ensam eldsjäl är svårt. Eldsjälen måste vara en reflekterande praktiker, ha social kompetens, vara processororienterad och göra saker vid rätt tillfälle, annars blir hon/han utdefinierad. Lärandet i projekten är av central betydelse. Deltagarna måste få möjlighet att växa samtidigt som verksamheten förändras, det måste bli en utveckling på flera plan.

I rapporten från Brämhult lyfts de enskilda personerna, eldsjälarna, fram: ”De måste brinna, men också förvalta och ha en värme och en tro på människor. Det handlar också om politikernas välvilja, att man får lov att ge en ton åt ett område.”

Eldsjälarna i Fisksätra utgörs både av anställda, i kyrkan, i kommun och landsting, som lägger ner energi och entusiasm på sina uppgifter långt utöver den sedvanliga tjänstemannarollen, och ideellt arbetande män-

niskor, som enskilt eller i föreningsform gör stora insatser. Kommunikationsprojektets stödarbete i skolorna har exempelvis byggt på ca 60 volontärers insatser och flera av de personer som Amelie Tham har intervjuat arbetar helt utan, eller med mycket låg, ersättning med verksamhet för barn och ungdomar, med sjuka och förtidspensionerade kvinnor, med den årliga Internationella festen och flera andra verksamheter. De borde ha ett bättre stöd, lokaler och rimliga ekonomiska förutsättningar för sitt arbete, anser Tham, vilket det är lätt att instämma i!

Barbro Bolonassos, med sitt människointresse och stora engagemang, är en av dessa eldsjälar. I det material som jag har använt och i de samtal som jag har fört beskrivs detta på en rad olika sätt. Hon beskrivs som lyhörd och lyssnande, ständigt drivande och entusiastisk. Kommunikationsprojektets Helena Steen beskriver Barbro's insats, den som är utöver det förväntade, så här: Barbro har bjudit in föräldracirkelarna och delat ut bokgåvor. Barbro har stött modersmåslärarna, som har en svår arbetssituation, och samlat dem till ett möte. Barbro har själv engagerat sig i klasser, bl.a. några 7:or, som var svårmotiverade och bråkiga. Hon berättade en saga som fungerade väldigt bra och som eleverna sedan fick bearbeta. En av de texter som blev resultatet fick vara med i en utställning på Skansen och alla eleverna fick komma dit. Biblioteket har lånat ut sina lokaler till all slags verksamhet. Barbro deltar i alla viktiga möten i kommundelen och deltar själv i alla arrangemang som ordnas i Fisksätra. Barbro är bra på att ta tillvara alla människors resurser. ”När man kommer in i biblioteket blir man sedd, och man har alltid med sig något ut.” En arbetslös ingenjör från Irak fick spela oud och läsa dikter på biblioteket, som ett av många exempel på ”empowerment”. Barbro har ett kolossalt kontaktnät som hon använder och tar ett stort personligt ansvar för allt och alla. Helena Steen nämner, att det var karakteristiskt att när det nyrenoverade biblioteket invigdes knöt kommunalrådet Erik Langby ihop olikfärgade rep, som representerade världsdelarna, i stället för att som brukligt är, klippa av ett band. ”Det är bra att biblioteket har rollen som nav för så mycket verksamhet i Fisksätra, det är inte självklart för andra bibliotek. I Fisksätra känner alla Barbro”, säger Lill Moström

på Öppna förskolan. Barbro Bolonassos har fått mycket uppskattning för sitt engagemang. Hon fick Barnboksakademiens Eldsjälspris 2003 och utsågs till Årets Nackabo 2002.

Hur tas då Fisksättras eldsjälar omhand? Finns det stöd som Åke Philips menar är förutsättningen för att eldsjälarnas idéer och energi ska tas tillvara? När det gäller stödet från ledningen kan man konstatera att det är alltför svagt. Amelie Thams rapport uttrycker en stark kritik mot att kommundelen och kommunledningen ger dessa engagerade människor så lite stöd. De utgör ett arbete som är ytterligt värdefullt för invånarna, och för kommunen, och med bättre lokalmässiga och ekonomiska förutsättningar hade deras arbete underlättats betydligt. Någon struktur som backar upp eldsjälarnas arbete finns inte heller. Barbro Bolonassos anser själv att hon ofta lägger ner för mycket arbete på sådant som hon tycker måste ordnas men som inte ger något resultat. Det är också tydligt att det ibland fattas beslut som direkt försvårar arbetet i Fisksätra som flytten av socialtjänstens servicekontor och nedläggningen av Nacka språkprojekt. Samtidigt är det viktigt att inte bara gnälla eller känna sig som ett offer, det framhåller alla som jag har intervjuat.

Ett fungerande lokalt nätverk finns och fungerar, även om deltagarna varierar. Deltagarna hjälper varandra i sina respektive projekt, använder varandra som kanaler för information och marknadsföring och uppmuntrar varandra i de svårigheter som uppstår. Språk som rikedom har uppenbarligen varit viktigt för sammanhållningen i nätverket. Resorna till Göteborg och London svetsade ihop gruppen och gav även utrymme för gemensam planering.

Eldsjälen personliga egenskaper spelar stor roll. Reflektion är nödvändig och Barbro är en läsande och reflekterande människa. Själv nämner hon att kulturteoretikern Homi Bhabha, filosofen Jürgen Habermas och den svenska forskaren Stefan Helgesson har påverkat henne i hög grad. Habermas åsikt att sociala fenomen är historiskt skapade och därmed föränderliga är, enligt Barbro, trösterik och uppfordrande. Gemensam reflektion i projektet

har det funnits, eller skapats, mycket litet utrymme för, och mer reflektion hade kanske fört vissa delar av projektet tydligare framåt, exempelvis i föräldrakontakterna. Social kompetens besitter Barbro i stora mått, hon är en samarbetsbegåvning. Men mycket är beroende av att Barbro hinner och orkar. För bibliotekspersonalen kan det i bland vara arbetsamt att ställa upp på andras större eller mindre projekt och ständigt lösa de praktiska problem som uppstår. ”Det är lätt att dras med av Barbros entusiasm, men det kan också kännas kravfullt”, säger Pia Ericson och Gunilla Croon. ”Risken är att man blir en nej-sägare och det känns inte så roligt.” Men Barbro kan ta ett mothugg. Barbro säger själv att hon efterhand har lärt sig mera tålmod och kan vänta ut rätt tillfälle. Arbetet med att få fram en familjecentral är ett exempel på en process, där många har samarbetat och som har tagit tid men som har gett resultat.

Det enligt Åke Philips nödvändiga lärandet har definitivt pågått i projektet men ostrukturerat och slumpmässigt. Bara en enda gemensam stor fortbildningsdag kunde genomföras och med tanke på det goda utfallet av den skulle fler behövas. Det borde vara en uppgift för kommunledningen att ordna mer sådan fortbildning. Det informella lärandet har varit kontinuerligt, genom resorna, arbetet med mantraböckerna, språkårsarna o.s.v. men det har inte varit någon större spridning av det.

Sammanfattningsvis kan man säga att de verksamheter som bedrivs av eldsjälarna i Fisksätra behöver mer strukturerat stöd för att erfarenheterna ska kunna tas tillvara, insatserna få stabilitet och utvecklas vidare. Min granskning av Språk som rikedom resulterar i samma iakttagelser som Amelie Tham har gjort i sin fallstudie. Det finns stora risker med att bygga verksamheter, som borde vara samhällsuppgifter, på eldsjälarna och ideella insatser och att indirekt ställa krav på kommunanställda långt utöver deras ordinarie arbetsuppgifter. Verksamhet som mer eller mindre står och står och faller med eldsjälarna har dessutom små förutsättningar att få stabilitet och åstadkomma långsiktig utveckling. Kommunledningen utnyttjar människors intresse och engagemang och vilja att göra ett bra arbete men risken är stor att de tröttnar eller t.o.m. blir utbrända, om de inte får bättre förutsättningar för sitt arbete. Detta varnar Åke Philips

för i sin studie. Och de som blir lidande är i det här fallet invånarna i Fisksätra.

Bibliotekets samhällsroll

Språk som rikedom har varit ett rikt projekt, mycket har hänt både konkret och när det gäller samarbetsklimat och diskussioner. Även om det övergripande målet, att Nacka kommun ska se språk som en tillgång för individen och samhället, inte har uppnåtts, har ändå en process inletts som enligt min mening har inneburit en ökad medvetenhet om att ett perspektivskifte och ett ändrat förhållningssätt till barns språk är möjligt, att samarbete fordras och att biblioteket kan fungera som ett nav i detta samarbete. Och detta är kanske det viktigaste resultatet, viktigare än alla de aktiviteter som också har genomförts. Men projektet har också visat att ett politiskt uppdrag och stöd är nödvändigt, att gemensam fortbildning är en förutsättning för samsyn och samarbete och att biblioteket inte ensamt kan ta ansvar som samordnare för allt språkstödande arbete och all kulturverksamhet, i alla fall inte utan extra resurser.

Att urskilja vad som har varit delar av projektet och vad som ingår i den vanliga biblioteksutvecklingen har inte alltid varit möjligt att urskilja och det är kanske inte heller betydelsefullt. Projektet har under alla omständigheter givit biblioteket den marginal, ett extra utrymme, som har bidragit till att bygga upp den lokala kunskapen och möjliggjort att initiativ har kunnat följas upp, idéer har kunnat tillvaratas och att inriktningen på biblioteket som ett Resource Center och en @rena för demokrati har kunnat förtydligas. Medvetenheten har höjts och kunskaperna har utvecklats om interkulturellt arbete, salutogent tänkande, flerspråkighet, barns och ungas rättigheter och inflytande och religionsdialog. Orienteringen om bokmarknaden globalt och anpassad teknik, särskilt för barn med läshinder, har klart förbättrats.

Joachim Hansson anknyter i sin essä till Dorte Skot-Hansens och Marianne Anderssons begrepp biblioteket som socialt centrum och ger en beskrivning av hur det omsätts på Kortedala bibliotek i projektet Ordbron:

/B/iblioteket bjuder in grupper i lokalsamhället till ett jämlikt samtal om vilka möjligheter som bör öppnas för de egna grupperna med utgångspunkt i ett varierat behov av kulturella och informationsorienterande aktiviteter. Mycket lite av förutfattade meningar från bibliotekariernas sida om vad som är ”god” kultur eller ”nyttig” information ligger till grund för de valda aktiviteterna, men det är inte heller fråga om en laissez-faire-attityd som släpper igenom vad som helst. Genom diskussion och dialog sätts en kvalitativ standard för vilka digitala resurser som biblioteket ska möta medborgarnas behov och önskemål med.

Detta är en beskrivning av hur biblioteket kan underlätta rörelsen utåt och stärka rörelsen inåt och den stämmer väl in på det generella förhållnings-sättet på biblioteket i Fisksätra med tillägget att det gäller inte bara grup-per utan även enskilda och inte bara digitala resurser utan bibliotekets alla resurser. Den stora öppenheten är en styrka men det finns också en fara i att resurserna kan splittras och verksamheten bli ryckig. Profilen @rena för demokrati, som har en mycket stor potential, kan komma att ställa sig i vägen för den mera konkreta rollen som nav för det språkstödande arbetet. Självfallet är den senare uppgiften en del av den övergripande profilen, men i det dagliga arbetet kan de ändå komma att konkurrera, särskilt som resurserna är små.

Projektet är en liten del av det stora arbetet med att förverkliga demo-kratin varje dag, i varje sammanhang, överallt, det är det politiska pro-blem som projektet, enligt min mening, försöker vara ett svar på. Barbro Bolonassos säger ibland att målsättningen för biblioteket är att det ska sitta en fisksätrabo i riksdagen. Med det menar hon att utbildningen, kompetensen, identiteten, samhällsintresset och -engagemanget hos in-vånarna ska vara på en sådan nivå att någon tar det stora steget att ställa upp i riksdagsvalet och att biblioteket ska bidra till den utvecklingen. I Fisksätra är inte biblioteket en marginaliserad verksamhet och i och med projektet har biblioteket ytterligare stärkt sin roll som central samhälls-institution i Fisksätra.

Framtiden

Men biblioteket i Fisksätra står inför stora utmaningar. Nacka kommuns system för resurstilldelning premierar mätbara resultat som antal besökare, lån och öppettimmar, men tar inte hänsyn till andra, lika viktiga, prestationer som biblioteket utför. Att på ett eller annat sätt få med sådana i beräkningsunderlaget för anslaget är nödvändigt om biblioteket ska kunna utveckla sin profil, t.ex. som ett särskilt uppdrag som centrum för det språkstödande samarbetet. Barbro Bolonassos och Pia Ericsson är hösten 2008 inbjudna till kultur- och utbildningsenheten för att diskutera frågan. Och eftersom profileringen nu är politiskt förankrad och ska förstärkas i ett för alla Nackas bibliotek gemensamt projekt kallat "Biblioteket äger rum", finns det kanske intresse på politisk nivå och i kommunledningen för detta.

Det stora ansvar som biblioteket har tagit när det gäller samverkan i kommundelen kan komma att lätta när familjecentralen inrättas och ett Folkets Hus förverkligas. Den idé om ett Folkets Hus i Fisksätra, som Folkets Hus-föreningen har drivit och som också har backats upp av biblioteket, har fått stöd av Nacka kommun och en ny verksamhet ska byggas upp i en ombyggd del av Internationella skolan och starta 2009. För att stärka identiteten i Fisksätra har dessutom i olika sammanhang diskuterats att inrätta ett "Fisksätra museum", som bygger på digitala berättelser från områdets invånare och ger barn och ungdomar möjligheter till skapande processer, "att skapa sig in i världen" (ur bidragsansökan) och att därigenom kunna påverka framtiden. Ett sådant museum utreds under 2008 av kommunen och en ansökan om ekonomiskt bidrag har skickats till Framtidens kultur. Båda dessa institutioner erbjuder nya möjligheter att kanalisera initiativ och skapa delaktighet för invånare i alla åldrar och kommer att innebära ett viktigt framsteg för stadsdelens utveckling. Stena Fastigheter har anställt en "relationsförvaltare" med uppgift att "utveckla det sociala kapitalet". Den beslutade skolbiblioteksutredningen kan också komma att medföra att biblioteket får tydligare samarbetspartner på skolorna. Sammantaget innebär dessa satsningar att biblioteket avlastas.

I det avtal som kommunen har slutit med staten som en del av en ny s.k. storstadssatsning finns en uttalad medvetenhet hos kommunledningen om att satsningarna i Fisksätra måste bli mera långsiktiga och stabila. I den ”strategiska stadsdelsplan”, som ingår som en bilaga till avtalet, beskriver kommunledningen själv situationen i Fisksätra:

Bostadsområdet Fisksätra har under årens lopp varit föremål /för/ flera projekt som haft syftet att lyfta området och sudda ut stämpeln som problemområde. Boende och föreningar och företagare har på olika sätt varit engagerade. När projekten avslutats har inget levt vidare. Många fisksättrabor har känt sig övergivna av kommunen. Kommunal service har dragits in.

Kommunen har nu avsikten att det påbörjade förändringsarbetet ska vara en långsiktig process där alla kommunens verksamheter ska ta sitt ansvar.

I planen tas biblioteket upp under rubriken Demokrati och del-aktighet och i analysen nämns uttryckligen att biblioteket ”har ett starkt stöd för sin verksamhet från de boende”. Efter nedläggningen av områdesnämnden tillkom den s.k. Fisksätraakademien på förvaltningschefsnivå (ej att förväxla med det tidigare samarbetet mellan Folkets Hus-föreningen och biblioteket) och den leds av stadsdirektören. I gruppen deltar även representanter från arbetsförmedlingen, försäkringskassan, polisen, kyrkan, Stena Fastigheter, m.fl. Där diskuteras och utvecklas nya strategier för områdets långsiktiga utveckling och det kan komma att innebära en bättre samordning av de övergripande frågorna.

Men ansvaret för samordning av det språkstödande arbetet kommer förmodligen fortfarande att vara bibliotekets ansvar och biblioteket är berett att axla det. Den första uppgiften är att försöka få brett stöd för ett politiskt uppdrag att utarbeta en språkplan. Här har biblioteket en uppgift som ligger väl inom bibliotekets profil och som är den typ av verksamhet som Joacim Hansson kallar lokalt biblioteksarbete. Biblioteket tillgodoser väl barnperspektivet, d.v.s. vuxnas tolkningar av vad barn kan behöva och vara intresserade av. Barns perspektiv, alltså barns möjligheter att i organiserade former direkt påverka biblioteket, behöver däremot utvecklas. Barnbiblio-

tekarierna anser att biblioteket behöver en medieplan för andra språk än svenska för att kunna tillgodose den efterfrågan som nu ökar. För att stärka barnens språkliga identiteter och stödja deras språkutveckling behövs fler besök av författare som skriver på olika språk. Det arbete som har inletts under projekttiden bör också följas upp och barnbibliotekarierna har idéer om hur språkpåsarna kan utvecklas och hur samarbetet kan utökas med exempelvis fritidsgården och deras ungdomsgrupp som arbetar för ”ungdomsBRÅ” (brottsförebyggande verksamhet). Detta kan vara en del av barnens @rena för demokrati.

Det verkar som om det skulle kunna bli lättare för biblioteket att få gehör för och resurser att driva dessa frågor och forma ”det relevanta biblioteket”, ett begrepp som används mycket i Storbritannien. Det förtroende som biblioteket så länge har arbetat med att bygga upp bland invånarna i Fisksätra, som projektet har bidragit till och som har inneburit ett stort mervärde för kommundelen, borde kunna ge resultat i ett starkare stöd från kommunledningens sida. Förhoppningsvis finns det nu förutsättningar för detta. Fisksätra bibliotek har nominerats till DIK:s utmärkelse Årets bibliotek 2008.

Litteratur

Bibliotekslag: SFS 1996:1596 (1996). Stockholm: Fritzes.

Corneliuson, Cay (2005), Reality chat: the library as a meeting place. *Scandinavian Public Library Quarterly*, 2005:4.

Enge Schwartz, Marianne (2007), *Vi arbetar tillsammans – Kommunikationsprojektet: utveckling av kommunikation mellan skolor/förskolor och målsmän till barn i Fisksätra genom samverkan 2004 – 2007*. Nacka: Nacka kommun.

Ferguson, Jessica (2005), *Från blåa till röda linjen: en komparativ undersökning av barn- och ungdomsverksamheten på Tensta och Östermalms bibliotek*. Uppsala: Institutionen för ABM, Uppsala universitet. Uppsatser inom biblioteks- och informationsvetenskap, nr 272

Flera språk – fler möjligheter – utveckling av modersmålsstüdet och modersmålsundervisningen (2002) Stockholm: Skolverket.

Folkbiblioteksmanifestet Skolbiblioteksmanifestet (2000). Stockholm: Svenska Unescorådet. Svenska Unescorådets skriftserie nr 2, 2000.

Fra frirum til integration: en undersögelse af de danske minoriteters brug af bibliotekerne (2003) Århus: Århus Kommunes Biblioteker.

Hansson, Joacim (2005), *Det lokala folkbiblioteket: förändringar under hundra år*. Linköping: Linköpings universitet, Mimer.

Lundgren, Lena (2000), *Barn frågor – kan biblioteket svara?: om referensarbete för barn och ungdomar*. Stockholm: Länsbiblioteket i Stockholms län.

Minati, Anja de Jesus (2007), *På barns och ungdomars villkor?: en undersökning av Fisksätra folkbibliotek ur ett barnperspektiv*. Uppsala: Institutionen för ABM, Uppsala universitet. Uppsatser inom biblioteks- och informationsvetenskap, nr 379.

Många språk, en familj: språken i den Europeiska unionen (2004). Luxemburg: Byrån för Europeiska gemenskapernas officiella publikationer.

Philips, Åke (1988), *Eldsjälar: en studie av aktörsskap i arbetsorganisatoriskt utvecklingsarbete*. Stockholm: Ekonomiska forskningsinstitutet vid Handelshögskolan. Diss.

Robert, Na'ima bint & Mayo, Diana (2005), *Journey through Islamic art: En resa genom islams konst*. London: Mantra Lingua.

Rydsjö, Kerstin (2000), "Jag saknar den där tanken att: ska vi gå till biblioteket - ja, det gör vi!". Ingår i *Röster: Biblioteksbranden i Linköping*. Maj Klasson, red. Borås: Publiceringsföreningen Valfrid. (Skrifter från Valfrid 22)

Sherefay, Sonia (2002), *Barnen i vårs hjärtan: studiematerial för att stärka föräldrarnas roll i det mångkulturella Sverige*. Stockholm: Integrationsförvaltningen.

Stenström, Tua, (2002), *Kultur som redskap för språkutveckling*. Stockholm: Svenska kommunförbundet.

Tham, Amelie (2006), *Fisksätra – den lokala kulturens praktik: rapport om den lokala kulturens mönster och villkor*. Fisksätra: Fisksätra bibliotek.

Wadensjö, Bengt & Michelson, Kaja (2006), *Multikulturella dialogen: sammanställningar av dokumentationer och utvärderingar från dialogmöten hösten 2006*. Stockholm: Ki kommunikation och Centrum för samtidsanalys.

Kommunala dokument

Biblioteksplan. Nacka kommun

Förstärkt språk- och kulturstöd i Fisksätra. Tjänsteskrivelse 2001-08-26. Nacka kommun

Kulturlifvet: projektdirektiv. Tjänsteskrivelse 2005-12-08. Nacka kommun

Kulturpolitisk programförklaring för Nacka kommun (2000). Nacka kommun.

Lokalt kulturpolitiskt program för Fisksätra (2004). Fisksätra bibliotek.

Lokalt utvecklingsavtal mellan staten och Nacka kommun. (2007) Nacka kommun.

Språk som rikedom. Ansökan till Kulturrådet 2003-10-20. Fisksätra bibliotek.

Öppenhet och mångfald (2001). Vision för Nacka kommun.

Artiklar om Fisksätra bibliotek (i urval)

Arndt, Sanna (2004), Så mycket mer än bara böcker. *Råd & Rön*, 2004:4.

Bolonassos, Barbro (2006), Allas värde och lika rätt. Regionbibliotek Stockholm. *Länsnytt*, 2006:3.

Tham, Amelie (2007), The treasures of languages. *Scandinavian Public Library Quarterly*, 2007:2.

Webbplatser

www.nacka.se

www.abrahamsbarn.org

Språk som rikedom

- en möjlighet för Fisksätra
- en utmaning för Nacka kommun

Vad händer om man bestämmer sig för att alltid se språk, inte som ett problem, utan som en tillgång för både individen och samhället? Hur kan man arbeta för att stödja barnens språk, stärka deras självförtroende och hjälpa dem att se på sina egna språkkunskaper inte som en frånvaro eller en brist utan som en resurs och en rikedom? Kan biblioteket fungera som ett nav i det lokala språkstödjande arbetet?

Språk som rikedom är ett projekt som har pågått på Fisksätra bibliotek i Nacka kommun under åren 2004 – 2007 med bidrag från Kulturrådet. Projektet syftade till att skapa en gemensam kunskapsbas och en gemensam grundsyn på barns flerspråkighet hos de professionella vuxna som finns kring barnen, hos pedagoger och anställda i kommunen, och åstadkomma en organisatorisk grundstruktur som garanterar långsiktighet och kvalitet. Föräldrar och modersmåls lärare är andra nyckelpersoner i barns språk-utveckling som måste vara delaktiga i det språkstödjande arbetet. Litteraturen, och särskilt tvåspråkiga böcker, skulle användas i språkträningen. Kulturformer som konst, musik, dans och drama är också språk som kan användas för att stärka barnens själv-förtroende.

Genom en mängd olika insatser har Fisksätra bibliotek försökt att besvara ovanstående frågor tillsammans med andra engagerade människor i Fisksätra. Resultaten väcker uppfördrande frågor men också förhoppningar om möjliga förbättringar. Denna skrift är rapporten från projektet. Extern utvärderare har varit Lena Lundgren, utvecklingsledare vid Regionbibliotek Stockholm.